

Sisekaitseakadeemia
Politsei- ja piirivalvekolledž

Merilin Allikvee

**VÄÄRTEOMENETLUSE LIHTSUSTAMISEGA SEONDUVATE
MUUDATUSTE RAKENDUMINE LÄÄNE PREFEKTUURIS**

Lõputöö

Juhendaja:
Chris Eljas, MA

Tallinn 2017

ANNOTATSIOON

Kolledž: Politsei- ja piirivalvekolledž	Kaitsmise kuu ja aasta: juuni 2017
<p>Töö pealkiri eesti keeles: „Väärteomenetluse lihtsustamisega seonduvate muudatuste rakendumine Lääne prefektuuris“.</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: „The implementation of changes in the West prefecture related to the simplification of misdemeanour procedures. “</p> <p><i>Lühikokkuvõte:</i> lõputöö koosneb 45 leheküljest ning neljast lisast, kogumahuga kuus lehekülge. Töö sisaldab viite tabelit. Kasutatud on 39 allikat, sealhulgas 19 Riigikohtu lahendit. Käesolevas lõputöös keskendutakse tõendamisprotsessiga seonduvate sätetega loodud võimalustele, milleks on video- ja helisalvestise kasutamise võimalus iseseisva tõendina, kohtuväline menetleja ja riiklike registrite andmed kui tõendiallikad. Lõputöö eesmärk on välja selgitada kuidas on 16.07.2013 jõustunud väärteomenetluse seadustikuga loodud võimalused Lääne prefektuuri menetlusprotsessis rakendunud, ning kas need on andnud soovitud tulemusi menetluse lihtsustamiseks ning efektiivsemaks muutmiseks. Eesmärgi saavutamiseks püstitas autor neli uurimisküsimust: 1) mil määral ametnikud Lääne prefektuuris seaduse muudatustega kaasnevaid võimalusi kasutavad; 2) millised on peamised probleemid muudatuste rakendumisel; 3) millised on võimalikud lahendused probleemide kõrvaldamiseks; 4) kas seadusemuudatused on teinud väärteomenetlust efektiivsemaks. Uurimisküsimustele vastamiseks on töö autor üles seadnud uurimisülesanded, mille raames analüüsiti 16.07.2013 jõustunud väärteomenetluse seadustiku muudatusi, viidi läbi neli ekspertintervjuud, analüüsiti kokku 120 väärteomenetluse 2014- 2015 aastatel Lääne prefektuuris koostatud toimikut ajaperioodil juuli- september. Uurimuse tulemusena saadi vastus uurimisprobleemile, milleks oli: kas Lääne prefektuuris on väärteomenetluse seadustikus 16.07.13 jõustunud muudatused täitnud oma seatud eesmärgid? Intervjuudest ning toimikute analüüsist nähtus, et enamustel kordadest ei tehta protokollidesse väljatrüki asendamisel märged registrite kasutamise kohta, salvestisi kasutatakse üldjuhul vaid kiirusmõõteseadme protokollide asendamisel salvestisega ning kohtuvälised menetlejad esinevad tunnistajana kohtus vajaduse põhisel. Tuginedes läbitöötatud teooriale ning uurimuse tulemustele, leidis autor, et muudatused ei ole piisaval määral täitnud oma püstitatud eesmärgid. Lisaks muudatuste rakendumise problemaatilisusele esineb regulatsioonis ka kitsaskohti ning ka üks vastuolu seoses menetlustoimingu salvestamise lubatavuse seaduslikkusega üldmenetluse korral. Autori hinnangul annaks tööle lisaväärtust analoogse uurimise läbiviimine Põhja prefektuuris.</p>	
Lisad: puuduvad.	
Võtmesõnad: väärteod, õigusaktid, tõendamine, avalikud teenistujad, seaduseelnõud.	
Võõrkeelsed võtmesõnad: misdemeanours, legislative acts, evidence, civil servants, acts of law.	
Lõputöö seos riiklike arengukavade ja prioriteetidega: Siseturvalisuse arengukava 2015- 2020.	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu.	
<p>Töö autor: Merilin Allikvee.</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.</p> <p>Allkiri:</p>	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Chris Eljas	Allkiri:
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktori astäitja: Merle Kutsar	Allkiri:

SISUKORD

ANNOTATSIOON.....	2
SISUKORD	3
LÜHENDITE LOETELU.....	4
SISSEJUHATUS	5
1. VÄÄRTEOMENETLUSE LIHTSUSTAMISE EESMÄRK JA TEOREETILISED LÄHTEKOHAD.....	8
1.1 Heli- ja videosalvestise, foto kasutuselevõtt iseseisva tõendina.....	9
1.2 Kohtuväline menetleja kui tõendiallikas.....	18
1.3 Riiklike registrite andmed tõendiallikana	24
1.4 Vahekokkuvõte	25
2. VÄÄRTEOMENETLUSE SEADUSTIKU MUUDATUSTE RAKENDUSLIKUD PROBLEEMID.....	28
2.1 Intervjuude analüüs.....	28
2.2 Väärteotoimikute analüüs	35
2.3 Järeldused ja ettepanekud	37
KOKKUVÕTE	41
SUMMARY	42
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	43
LISAD	46
Lisa 1.....	46
Menetlusaluse isiku videoülekuulamise juhend.....	46
Lisa 2.....	48
E- kiri Pärnu politseijaoskonna patullpolitseinikult salvestiste kasutamise kohta.....	48
Lisa 3.....	49
E- kiri politseijuhtivanalüütikult salvestiste kasutamise statistika kohta Lääne prefektuuris....	49
Lisa 4.....	50
Intervjuu refereering	50

LÜHENDITE LOETELU

KrMS- kriminaalmenetluse seadustik.

PPA- Politsei- ja piirivalveamet

Seletuskiri 375I- seletuskiri väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu number 375 juurde.

VTMS- väärteomenetluse seadustik.

SISSEJUHATUS

Käesoleva lõputöö **teemaks** on „Väärteomenetluse lihtsustamisega seonduvate muudatuste rakendumine Lääne prefektuuris“. Lõputöö teema valik on ajendatud vajadusest välja selgitada, kas ning mil määral väärteomenetluse seadustikus (edaspidi VTMS) 16.07.2013 jõustunud muudatusi Lääne prefektuuris rakendatakse. Vajadus tuleneb sellest, et muudatuste efektiivse rakendumise tulemusena peab väärteomenetluse protsess olema ajaliselt lühem ning efektiivsem, kuid ülevaade seaduseandja poolt püstitatud eesmärkide saavutamise kohta hetkeseisuga puudub.

Käesolevas lõputöös keskendutakse tõendamisprotsessiga seonduvate sätetega loodud võimalustele, milleks on video- ja helisalvestise kasutamise võimalus iseseisva tõendina, kohtuväline menetleja ja riiklike registrite andmed kui tõendiallikad. Viimastel aastatel on VTMS- is 16.07.13 jõustunud sätete muudatustes veel täiendusi tehtud, kuid need on olnud pigem sõnastuslikud mitte sisulised ning eelkõige on neid tehtud seoses hoiatusmenetluse ärakaotamisega. Need täpsustused ei ole antud lõputöö teema kontekstis määrava sisulise tähtsusega. **Uudseks** teeb nimetatud lõputöö asjaolu, et tänaseks on uuritavate seadusemuudatuste rakendumisest möödunud üle kolme aasta ning selle järelduste hindamist ei ole sellisel kujul veel läbi viidud. Arvestades lõputöö piiratud mahtu, on autor otsustanud uurimise läbi viia Lääne prefektuuris.

Eelmainitust tulenevalt ongi **aktuaalne** uurida kas 16.07.2013 jõustunud muudatused on praktikas rakendunud ja saavutanud oma soovitud eesmärgid. Pärnu Maakohus on avaldanud seaduseelnõus nr 375 esitatud muudatuste kohta arvamuse, milles on hinnanud muudatused väärteomenetlust kiirendavateks ning ressursi paremini kasutada võimaldavamateks (Pärnu Maakohus, 2013).

Varasemalt on tõendamise probleematikaga seonduvat käsitletud erinevates uurimistöodes. Lätt (2010, lk 39) on oma uurimistöös „Tõendamine väärteomenetluses Pärnu politseijaoskonna praktika näitel“ endapoolse ettepaneku näol tõendamisprotsessi tõhustamiseks kõige kaalukamaks pidanud videosalvestiste kasutuselevõtu potentsiaali, mitte üksnes isiku süü tõendamisel kaalukaks tõendiks olemise, vaid ka süüst vabastava tõendi iseloomu tõttu, mis tagaks õiglase väärteomenetluse läbiviimise. Omapoolsele järeldusele on jõudnud ka Kullamäe (2012, lk 31) oma uurimistöös „Võimalikud lahendused liiklusväärteguide menetlemise lihtsustamiseks“, mille raames selgus, et 30st Põhja prefektuuri liiklusalaseid väärteguide menetlevast ametnikust 29 leidsid, et liiklusväärteguide menetlemist peaks lihtsustama. Seda seetõttu, et dokumentide täitmist ning samuti erinevate isikuandmete dubleerimist erinevates

menetlustoimingute protokollides (nagu kodakondsus, sünnikoht jms), on liiga palju. Närep (2016, lk 62) on samuti oma magistritöös leidnud, et vääртеomenetluses on raskusi haldusmenetlusest tulenevate tõendite kasutamisel vääртеomenetluses.

Probleem, millest autor lähtub, seisneb selles, et kuigi seaduses tehtud muudatuste eesmärk oli muuhulgas ka ametnike töö hõlbustamine ning seeläbi menetlusprotsessi kiirendamine, vähendades samaaegselt tõendamise seonduvaid komplikatsioone, siis nende võimaluste praktikas kasutamise ulatus on siiani ebaselge.

Autor on üles seadnud järgmise **uurimisprobleemi**: kas Lääne prefektuuris on VTMS- i 16.07.13 jõustunud muudatused täitnud oma seatud eesmärgid?

Autor püstitas nimetatud uurimisprobleemi põhjalikumaks läbitöötamiseks ning põhjendatud järelduste tegemiseks järgmised **uurimisküsimused**:

- Mil määral ametnikud Lääne prefektuuris seaduse muudatustega kaasnevaid võimalusi kasutavad?
- Millised on peamised probleemid muudatuste rakendamisel?
- Millised on võimalikud lahendused probleemide kõrvaldamiseks?
- Kas seadusemuudatused on teinud vääртеomenetlust efektiivsemaks?

Lõputöö **eesmärk** on välja selgitada kuidas on 16.07.2013 jõustunud VTMS- iga loodud võimalused Lääne prefektuuri menetlusprotsessis rakendunud, ning kas need on andnud soovitud tulemusi menetluse lihtsustamiseks ning efektiivsemaks muutmiseks. Välja uuritud tulemuste põhjal on autori eesmärgiks teha ettepanekuid muudatuste paremaks rakendamiseks. Uurimisküsimustele vastamiseks on töö autor seadnud järgmised **uurimisülesanded**:

- Analüüsida 16.07.2013 jõustunud VTMS- i muudatusi.
- Analüüsida Lääne prefektuuri töötajate seisukohti seaduse muudatusega tekkinud võimaluste kasutamise kohta.
- Analüüsida vääртеomenetluse toimikuid 2014- 2015 aastate lõikes ajaperioodil juuli-september.
- Analüüsi tulemusel teha järeldused ning ettepanekud olukorra parendamiseks Lääne prefektuuris seoses VTMS- i muudatustega.

Lõputöö koosneb kahest osast. Esimeses peatükis selgitatakse VTMS- is 16.07.2013 jõustunud muudatusi ning nendele seatud eesmärgid kasutades erinevaid teemakohaseid allikaid. Teises ehk empiirilises peatükis antakse ülevaade uurimisviisina läbiviidud intervjuude ning

väärteomenetluse toimikute analüüsi tulemustest Lääne prefektuuris. Sealjuures analüüsitakse saadud tulemusi, tehakse vastavad järeldused ja ettepanekud olukorra parendamiseks.

Töö koostamisel on kasutatud erinevaid allikaid, milleks on kaitstud teadustööd, Riigikohtu lahendid, õigusaktid ning raamatud. Lõputöö koostamisel on kasutatud kombineeritud meetodikat ning andmeid on kogutud kvalitatiivsel ja kvantitatiivsel meetodil.

Käesolevas lõputöös on kasutatud 16.07.2013 ja 10.04.2017 seisuga seaduste redaktsioone.

1. VÄÄRTEOMENETLUSE LIHTSUSTAMISE EESMÄRK JA TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Süüteod on teod, mis on seadusega karistatavad ning need jagunevad väärtegudeks ning kuritegudeks. Kohus võib kuriteo eest mõista rahalise karistuse 30 kuni 500 päevamäära (miinimumpäevamäära suurus on 10 eurot) ning väärteo eest võib kohaldada rahatrahvi 3 kuni 300 trahviühikut (üks trahviühik on 4 eurot) (Sootak & Pikamäe, 2015, lk 141, 150). Eelöeldule tuginedes võib väita, et seaduseandja poolt on selgelt piiritletud väärtegude ning kuritegude erinevus karistatavuse ranguses, mis väljendub juba näiteks rahatrahvi ja rahalise karistuse suuruste erinevustes. Väärteod on oma olemuselt siiski kergemad rikkumised. Ploom *et al.* (2007, lk 47) toovad välja, et erinevalt kriminaalmenetlusest, ei ole väärteomenetluses põhjendatud isiku põhiõiguste intensiivne riive. Sellest tulenevalt oleks mõistlik nende menetlemisele ka vähem aega kulutada. Seaduseandja on omalt poolt andnud panuse selleks, et menetlemine väärtegude osas ei võtaks võrreldes 16.07.2013 jõustunud seadusemuudatuste eelse perioodiga enam põhjendamatult kaua aega.

Väärteomenetlused on enim menetletav süüteomenetluse liik, kus kohtuvälise menetleja ametnik täidab ühtlasi nii uurimise ja tõendamise, süüdistuse esitamise kui ka õigusemõistmise rolli. Seega peaks menetlusprotsess olema võimalikult efektiivne, objektiivne ning tõendid võimalikult kvaliteetsed, et vältida hilisemate kaebuste laekumist ning sellest tulenevat ressursi- ning ajakulu ka kohtutes. Seletuskiri väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu number 375 juurde (edaspidi **seletuskiri 375I**) näeb ette, et VTMS- i muutmise eesmärkideks on dokumentatsiooni dubleerimise vältimine, menetluse kiirendamine, optimaalne ressursikulu, vaidluste vähendamine ning tõendus kvaliteedi tõstmine läbi inimlike eksimuste tekkimise vähenemise, tagades seejuures tõhusa õigusekaitse ning menetluse objektiivsuse (Siseministerium, 2013a).

Seletuskirja 375I kohaselt moodustavad liiklusalased rikkumised 83% kogu kiirmenetluse kohaldamisest (Siseministerium, 2013a). Eelöeldule tuginedes tulebki analüüsida, kas seadusemuudatused on liiklusalaste rikkumiste suure osakaalu tõttu eelkõige sellelaadsetele rikkumistele orienteeritud ja ennast seejuures õigustanud või mitte. Liiklusalaste rikkumiste osakaal on küll marginaalne, kuid tuleks arvestada ka asjaolu, et seadusemuudatusi võidakse rakendada ka teist laadi väärtegude rikkumiste menetlemiste puhul.

Seletuskirjas 375I on öeldud, et kiirmenetluses **heli- ja videosalvestise ning menetleja kui tõendiallika** kasutamisel tõendina võib väheneda väärteomenetluse kiirmenetlusele kuluv

dokumenteerimise aeg, võrreldes paberdokumentide vormistamise puhul kuluva ajaga, hinnanguliselt kaks korda- tänaselt 42, 7 minutilt 21, 3 minutile (Siseministeerium, 2013a). Sellele aitab kaasa ka väärteo tehioalusid riikliku järelevalve käigus vahetult tajunud ametniku õigus olla samas väärteoasjas ka tunnistaja rollis ning seeläbi menetlustoimingu protokolliga asendamine heli- või videosalvestisega ja **riikliku registri andmete väljatrüki asendamine** märkega väärteoasja protokolliga. Eelmainitud kolmele muudatusel järgnev lõputöö peatükk keskendubki ning järgnevates alapeatükkides analüüsitakse igähte neist eraldi. Ülejäänud muudatused olid pigem tehnilist laadi ning on enamjaolt VTMS- i sätteid täpsustavad seoses heli- ja videosalvestise regulatsiooni loomisega. Tehnilist laadi muudatused ei oma antud lõputöö kontekstis olulist tähtsust.

1.1 Heli- ja videosalvestise, foto kasutuselevõtt iseseisva tõendina

16. juulil 2013 jõustunud seadusemuudatusega täiendati VTMS- i §- i 31 lõikega 1¹, mis sätestab, et kui väärteo toimepanemise aeg, koht, viis või muud väärteo tehioalus on riikliku järelevalve käigus foto- või videosalvestatud, võib see salvestis olla väärteomenetluses iseseisvaks tõendiks, kui salvestisest nähtuvad selle seos väärteoasjaga, salvestise loomise tingimused ja väärteoasja lahendamiseks olulised asjaolud (Väärteomenetluse seadustik, 2017). Seadusesse lisati ka § 31⁴, mille lõike 1 kohaselt võib menetleja poolt tehtud foto, film või muu teabesalvestis olla iseseisvaks tõendiks, kui see vastab eelpool väljatoodud tingimustele (Väärteomenetluse seadustik, 2017). Enne seadusemuudatuse jõustumist sai fotot või videot tõendina kasutada sellisel juhul, kui see oli vormistatud vastavalt kriminaalmenetluse seadustikule (edaspidi KrMS) (näiteks video, kus oli näha süüteo asjaolud, pidi olema eraldi vaatlusprotokolliga vormistatud ning video ise oli vaatlusprotokolliga lisaks). Muudatuse tegemisel lähtuti menetlusökoonoomia põhimõttest ja selle eesmärk oli hoida kokku salvestise dokumenteerimisele kuluvat aega. Seega on alates 16. juulist 2013 väärteomenetluses tõendiks salvestis ise, mida uuritakse nii kohtuvälises menetluses kui ka vahetult kohtuistungil ning mille eelnev vaatlemine ja protokollimine pole vajalik.

Siseministeeriumi dokumendis „Siseturvalisuse arengukava 2015- 2020“ on tegevuste all välja toodud, et politseiautodele tagatakse elektroonilise välismenetluse jaoks vajaminevad seadmed (Siseministeerium, 2015). Sellest tulenevalt ei tohi kõnealuse muudatuste rakendumisel tehnika puudumine PPA sõidukites probleemiks kujuneda, samas rinnakaamerate olemasolu see aga ei taga. Seadusemuudatuste jõustumise üheks olulisemaks eesmärgiks oli õigusliku aluse loomine foto, heli- ja videosalvestiste kasutamiseks väärteomenetluses. Muudatuste jõustumisel on

seaduseandja arvates peamisteks mõjutatavateks eelkõige menetlusalused isikud, menetlejad ning kohtud. Menetlusaluste isikute jaoks tagatakse nende õiguste kvaliteetsem järgimine ning menetluse suurem objektiivsus.

Seletuskirja koostamise ajahetkel vormistati Politsei- ja Piirivalveametis (edaspidi PPA) aastas paber kandjal keskmiselt 188 000 väärtorikkumise materjali (sh 160 000 liiklusrikkumist). Kiirmenetlusi oli neist 82 000. Salvestiste abil menetluse kulgemise aega lühendades, on võimalik paigutada rohkem ressursi järelevalvesse. Võib eeldada isegi kohtute koormuse langust seoses tõendite parema kvaliteediga, millel on objektiivselt ja korduvalt vahetult uuritav tõendamiseseme asjaolu. (Siseministeerium, 2013a)

Kullamäe (2012, lk 36) uurimusest nähtus asjaolu, et 30st küsitletud ametnikust 22 leidsid, et foto- ja videosalvestised peaksid olema väärtomenetluses piisavaks tõendiks. Menetlejate seisukohast on tõendusteave kvaliteetsem ning teo faktilised asjaolud on objektiivselt paremini hinnatavad. Ühtlasi välistab see isikute suhtes subjektiivsete otsuste langetamise, kuna on võimalik kontrollida, milliste asjaolude pinnalt on ametnik konkreetse otsuse vastu võtnud. See annab kiirema lahenduse kaebustele, kus isikud väidavad, et ametnik on teinud mingi otsuse isiklike veendumuste pinnalt. Sellega väheneb kohtute töö, kuna isikud on teadlikud, et salvestise pealt nähtuvad kõik teo toimepanemise asjaolud. Isegi kui isik siiski otsustab kaevata, siis on kohtutel salvestise pinnalt võimalik kiiremini objektiivne otsus vastu võtta.

Riikliku järelevalve käigus kogutud foto, heli- või videosalvestis iseseisva tõendina

Väärtomenetlus algab esimese menetlustoimingu tegemisega. Sellele eelnevalt teostatud meetmed on sageli teostatud riikliku järelevalve korras (kuigi alati ei eelne menetlustoimingu teostamisele riiklikku järelevalvet, näiteks poevarguste korral). On oluline isikule teadvustada, millal riiklik järelevalve on üle läinud väärtomenetluseks, sest sellest tulenevalt on isikul teatud õigused ning kohustused. Seletuskirjas 375I täiendati VTMS- i § 19 lõike 1 punkti 6 selles osas, et menetlusalusele isikule nähtuks lisaks menetlustoimingu protokolliga tutvumisele, õigus tutvuda ka menetlustoimingu korral tehtud salvestisega ning teha menetlustoimingu tingimuste, käigu, menetlustulemuste, menetlustoimingu protokolliga ning salvestise kohta avaldusi, mis protokollitakse või heli- ja videosalvestatakse (Siseministeerium, 2013a).

Regulatsiooni muudatustega kaasnevat peamiseks eeldatavaks kasuteguriks on bürokraatia ning inimlike eksimuste esinemise vähenemine, sest objektiivseid tõendeid saab vaidluse korral alati üle kontrollida ja uurida (Siseministeerium, 2013a). Näiteks kiirusemõõtmise teostamise korral on võimalik järele vaadata, mis ajal kiirust mõõdeti, mitu sõidukit sel ajahetkel teel oli, kas

sõiduk oli möödasõitu teostamas või mitte (Siseministeerium, 2013a). Seda tegevust toetab ka asjaolu, et Vabariigi Valitsuse 16. juuni 2011 määruse nr 78 „Nõuded kiirusmõõturi ja kiirusmõõtesüsteemi mõõteprotseduurile ning mõõtetulemuste töötlemisele“ § 10 lg 2 näeb ette võimaluse kiiruse mõõtmise protokollimisest loobumiseks (Vabariigi Valitsus, 2015). Sellega on kindlustatud kiirusmõõteseadme kasutamise protokollide asendamine salvestisega.

Enne VTMS- i muudatuse jõustumist ei saanud riikliku järelevalve käigus salvestatut pidada iseseisvaks tõendiks, vaid pigem asitõendiks või dokumendiks. See tähendas seda, et selle piisavalt põhjalik kirjeldus pidi olema kantud menetlustoimingu protokollis (näiteks tunnistaja ülekuulamise protokollis) või seda tuli eraldi vaadelda ning olema koostatud ka asitõendi vaatlusprotokoll. Asitõend on kuriteo objektiks olnud asi, kuriteo toimepanemise vahend, kuriteojäljega asi, kuriteojäljest valmistatud jäljend või tõmmis või kuriteosündmusega seotud muu asendamatu objekt, mis on kasutatav tõendamiseseme asjaolude selgitamisel (Kriminaalmenetluse seadustik, 2016). Sellest tulenevalt toimus aja ebaotstarbeline kasutamine ja andmete dubleerimine ning vääртеomenetluse seisukohalt oli salvestise kasutamise vormistamine ajakasutuse osas põhjendamatu, kuigi salvestist sai ka siis asitõendina kasutada. Selline lähenemine tõi menetlusökoonoomika printsiibile lähtuvalt endaga kaasa täiendava aja- ning dokumentide kulu ega andnud menetlusele lisaväärtust.

Näiteks R. Lossmani Riigikohtu lahendi pinnalt on võimalik näha, et varasema regulatsiooni kohaselt ei saanud riikliku järelevalve käigus videosalvestatu olla vääртеomenetluses iseseisvaks tõendiks. Sellist salvestist tuli käsitada asitõendina ja selle vormistamisel järgida KrMS 3. peatüki 9. jaos sätestatut. Antud juhul on maakohus käsitlenud salvestist auto läbiotsimise protsessist (eesmärgiga leida sealt kiirusemõõteseadet avastada võimaldav seade) asitõendina, häälbides selliselt muudetud seaduse regulatsioonist. Alates 16. juulist 2013 on vääртеomenetluses tõendiks salvestis ise, mida uuritakse vahetult kohtuistungil ning mille eelnev vaatlemine ja protokollimine pole vajalik. Seega oli Riigikohtu arvates tegemist vääртеomenetluses lubatud tõendiga ja kohus võis sellele otsuse tegemisel tugineda. (Roman Lossmani vääртеoasi liikluseaduse § 228 järgi, 2014)

Elulise näitena võib tuua näiteks riikliku järelevalve teostamise käigus avastatud kinnitamata turvavöö, mille nõuetekohaselt kinnitamata olek sõidu ajal on videosalvestatud ning salvestise abil on võimalik tõendada vääртеo objektiivset külge. Muudatuse eesmärgiks oligi luua olukord, kus taolise situatsiooni tekkimisel, asendaks salvestis menetlustoimingu protokollis ning selle kohta ei oleks vaja koostada täiendavat dokumenti.

Närep (2016, lk 43) on oma magistritöös tõstatanud mitmed probleemid. Esiteks on kõnealune muudatus tema arvates pigem liiklusjärelevalve lihtsustamiseks konstrueeritud, sest teistes vääртеoasjades on seda muudatust keeruline rakendada. Näitena on ta välja toonud kauplusevarguse videosalvestise, kuna see videosalvestis ei ole VTMS- i § 31 lg 1¹ mõistes riikliku järelevalve käigus vormistatud. Sellest tulenevalt ei ole see videosalvestis käsitletav tõendina VTMS § 31⁴ mõttes, sest see ei ole menetleja enda poolt filmitud.

VTMS- i §- is 2 on öeldud, et kui VTMS- is ei ole sätestatud teisiti, kohaldatakse vääртеomenetluses kriminaalmenetluse sätteid, arvestades vääртеomenetluse erisusi ning samale järeldusele on jõudnud ka Riigikohus (kaubaga tehtud ebaseaduslike toimingute ning paiksest saasteallikast välisõhku saasteainete viimiseks oleva välisõhu saasteloa puudumisega seonduvates kohtulahendites) (Kärnu Ekspeditsiooni AS vääртеoasi Tolliseadustiku § 283² lg 2 järgi, 2004 p 8; OÜ Netaman Ships Repair vääртеoasi Veeseaduse § 38⁵ lg 2 ja Välisõhu kaitse seaduse § 139 lg 2 järgi, 2006 p 6; Vääртеomenetluse seadustik, 2017).

Seega oli salvestise kasutamine tõendina teatud erisustega võimalik ka seaduse muudatustele eelnenud perioodil. Riigikohus on juba enne seadusemuudatuse jõustumist jõudnud järeldusele, et salvestis võib KrMS § 63 lõikes 1 sätestatu grammatilise tõlgenduse kohaselt olla iseseisvaks tõendiliigiks. Probleeme tekitas aga asjaolu, et antud hetkel kehtiva õiguskorra järgi tuli salvestise sisu siiski protokollida ning protokollida ja salvestist käsitleda eraldi tõenditena. Uurimistoimingu käigus kogutud salvestist tuli käsitleda kui protokollida lisa. Riigikohus on nentunud, et teatud juhtudel saavad salvestised (näiteks isikute poolt omal initsiatiivil menetlejale üle antud salvestised) sõltuvalt nende sisust olla käsitatavad kas asitõenditena või dokumentidena, ning nende vormistamisel tuleb järgida KrMS- i III peatüki 9. jaos sätestatut. (Olle Koki (Kokk) kriminaalasi süüdistuses KarS § 141 lg 1 järgi, 2009)

Teiseks Närepi poolt välja toodud probleemkohaks on asjaolu, et pahatihti on foto- või videosalvestis olnud nii halva kvaliteediga, et vääртеoasjas vajalikku tõendusteavet nendel ei nähtunud. *„Näiteks oli foto liiga udune või ei olnud täpsemad asjaolud seal tuvastatavad. Samuti esines juhuseid, kus videosalvestis ei olnud mingil põhjusel säilinud. Võib öelda, et kogutud tõendi kvaliteedi tagamine on probleemiks. Teiseks tekib oht, et hetkel üldiselt liiklusasjades kasutatav foto- või videosalvestamine võib saada trendiks, mida hakatakse nõudma ka teiste vääртеoasjade tuvastamise puhul. See võib osutada keeruliseks või lausa võimatuks. Riigile on liiga kulukas eraldada igale kohtuvälise menetleja ametnikule videokaamera sündmuskoha filmimiseks. Hetkel saab sama hästi ning ammendavalt antud olukorra lahendada sündmuskoha vaatlusprotokollida ja fotodega.“* (Närep, 2016, lk 43)

Autori arvates on põhjendamatu seisukoht, et foto- või videosalvestise olemasolu hakatakse vääртеoasjades eeldama, sest ühelgi tõendil ei ole ette kindlaksmääratud jõudu. Tõendeid tuleb küll koguda võimalikult palju ning igakülgselt, kuid salvestise puudumine teatud juhtudel ei ole takistuseks menetluse õiglasel läbiviimisel, kui ametnik on omalt poolt teinud kõik, et vajalikke tõendeid koguda. Samuti ei pea riik igale kohtuvälisele menetlejale videokaamerat hankima-piisab kui see on olemas igas patrullautos, et seda saab vajadusel kasutada. Autori arvates ei ole võrreldav ka sündmuskoha vaatlusprotokolli sisu salvestiselt nähtuva teabega, sest salvestiselt on võimalik hilisemas kohtumenetluses objektiivsemalt hinnata teo faktilisi asjaolusid, sest protokolli kirjutamisel võivad teatud asjaolud olla kirjeldatud ametniku subjektiivsest tundmusest lähtuvalt. See tuleneb sellest, et inimesed tajuvad erinevaid aspekte lähtuvalt enda kogemustest ning iseärasustest. Näiteks tajuvad ning kirjeldavad inimesed erinevalt teatud värve, objektide suuruseid ja teisi asjaolusid. Lisaks võivad protokolli kirjutamise hetkel ebaolulisena tundunud faktid hilisemal menetlemisel oluliseks kujuneda, ning salvestiselt on neid võimalik taasesitada. Protokolli aga selles osas tagantjärele enam täiendada võimalik ei ole, sest ka sündmuskoht on selleks hetkeks juba muutunud.

Lisaks videosalvestistele annab seadusemuudatus võimaluse iseseisva tõendina kasutada ka fotosid, mis peavad aga vastama samadele nõuetele, mis salvestisedki. Nimelt on VTMS- i § 31 lõikes 1¹ öeldud, et foto võib olla vääртеomenetluses iseseisvaks tõendiks, kui sellelt nähtub millal, millistel asjaoludel ja kelle poolt on foto loodud (Vääртеomenetluse seadustik, 2017). Lisaks eelmainitud heli- ja videosalvestiste juures väljatoodud probleemkohtadele, tõstatub fotode kasutamisel iseseisva tõendina seaduse tekstist tulenevalt veel üks kitsaskoht. Nimelt ei saa fotodel kõiki seaduses sätestatud tingimusi kajastada ning seetõttu ei ole regulatsioonis sätestatud nõuded täidetavad. Tänapäeva tehnika võimaldab fotol kajastada küll foto tegemise aja, kuid mitte seda, millistel asjaoludel ning kelle poolt see loodud on.

Selle probleemi üheks võimalikuks lahenduseks on aga KrMS- i § 124 lg 2, mis jätab menetlejale võimaluse fotot kui asitõendit uurimistoimingu protokollis tõendamiseks vajaliku üksikasjalikkusega kirjeldada ning seeläbi vältida asitõendi vaatlusprotokolli tegemist (Kriminaalmenetluse seadustik, 2016). Tõendamiseks vajalikud asjaolud ongi VTMS- is sätestatud tingimused, millal seda fotot iseseisva tõendina kasutada saab. Seega peab menetleja menetlustoimingu protokollis tegema märke selle kohta millal, millistel asjaoludel ja kelle poolt on foto loodud ning seeläbi on tema tegevus õiguspärane ning ka dokumente ei ole dubleeritud. Menetleja võib koostada fotodest fototabeli ning sellele fototabelile menetlustoimingu protokollis viidata. Selleks protokollis võib olla näiteks tunnistaja või menetlusaluse isiku

ülekuulamise protokoll, kus on fototabelile viidatud. Seeläbi ei tule materjali fotode lisamisel neid enam eraldi vaadelda, sest seadusest tulenevad tingimused on täidetud. Kui tegemist on aga fotoga, mis ei ole aga riikliku järelevalve käigus kogutud, (näiteks kaupluse turvakaamerast pärit kaader) siis tuleks siiski koostada fototabel ning fotosid ka vaadelda, sest see foto ei vasta seaduses sätestatud tingimusele, et seda iseseisva tõendina käsitleda. See tegevus läheb aga vastuollu regulatsiooni eesmärgiga vältida dokumentide dubleerimist. Seega on eelmainitud lahendus regulatsioonist lähtudes siiski poolik.

Menetleja poolt väärteomenetluse käigus loodud salvestis, foto iseseisva tõendina; menetlustoimingu protokolliga asendamine salvestisega

VTMS § 31⁴ sätestatakse, et menetleja tehtud foto, film või muu teabesalvestis võib olla väärteomenetluses iseseisvaks tõendiks, kui see vastab VTMS- i § 31 lõike 1¹ punktides 1- 3 sätestatule, milleks on salvestise seos väärteoasjaga; millal, millistel asjaoludel ja kelle poolt on salvestis loodud ning väärteoasja lahendamiseks olulised asjaolud (Väärteomenetluse seadustik, 2017). Seega menetleja poolt väärteomenetluse käigus loodud salvestise, foto puhul säilivad analoogselt eelmainitule samad probleemkohad, mis riikliku järelevalve käigus kogutud salvestiste ja fotode puhulgi, sest neile seaduse poolt esitatavad nõuded on identsed. Menetleja poolt väärteomenetluse käigus loodud salvestiseks võib olla salvestis menetlustoimingu, samuti võib kohtuväline menetleja teha menetluse käigus fotosid tõendamiseseme asjaoludest.

VTMS- i kohaselt tuleb protokollis märkida menetlustoimingu koht, kuupäev; kohtu või kohtuvälise menetleja nimetus, protokolliga koostaja ametinimetus ning tema ees- ja perekonnanimi; väärteoasja ja menetlustoimingu nimetus; seadusega sätestatud juhtudel viide menetlustoimingu aluseks olnud määrusele; menetlustoimingu allutatud füüsilise isiku ees- ja perekonnanimi ning isikukood, juriidilise isiku nimetus ja registrikood ning tema esindaja ees- ja perekonnanimi ning elu- või asukoht ja menetlusseisund; menetlustoimingu osalenud muu isiku ees- ja perekonnanimi ning elu- või töökoht ning menetlusseisund; menetlustoimingu algus- ja lõpuaeg ning tingimused; isikule menetlustoimingu seotud õiguste ja kohustuste selgitamine; menetlustoimingu aluseks olev menetlusõiguslik säte; menetlustoimingu käiku ning tulemusi tõendamiseks vajaliku detailsusega ning loetletakse menetlustoimingu äravõetud objektid ja nende pakkimise moodus ja hoiustamise koht; tehnikavahendite kasutamine (Väärteomenetluse seadustik, 2017). Samad asjaolud peavad nähtuma salvestiselt. Oluline on ka, et isiku kinnitus talle selgitatud õiguste ja kohustuste kohta oleks selgelt heli- ja videosalvestatud ning üheselt mõistetav.

Et tagada isiku põhiõiguste kaitse, on menetlustoimingu heli- ja videosalvestamine lubatud üksnes menetlustoimingu osaleva isiku nõusolekul (Väärteomenetluse seadustik, 2017). Sisuliselt tähendab see seda, et menetlusalune isik tutvub salvestisega ning teeb vajadusel menetlustoimingu tingimuste, käigu, tulemuste ning menetlustoimingu salvestise kohta avaldusi, mis samuti fikseeritakse salvestises. Kui kõik eelmainitu on tehtud, ei ole salvestise muutmise enam lubatud- vaidluse korral on võimalik salvestuse muutmise või mitte muutmise tuvastada vastava ekspertiisiga. Sellest asjaolust võib järeldada, et videomenetlus on isikute õiguste kaitse suhtes väga turvaline menetluse viis, sest isegi potentsiaalsete vaidluste esinemisel, on salvestisega manipuleerimise kahtluse korral võimalik asjaolud salvestise muutmise osas ekspertiisiga tuvastada.

Menetlusaluse isiku nõusolekut menetlustoimingu protokolliga asendamiseks salvestisega nõutakse tema põhiõiguste kaitse tagamiseks. Isikute põhiõigused on sätestatud Eesti Vabariigi põhiseaduse teises peatükis (Eesti Vabariigi põhiseadus, 2015). Autori arvates on selle tingimusega eelkõige silmas peetud kaitset riigivõimu omavoli eest. Põhiseaduse § 13 sätestab, et igäihel on õigus riigi ja seaduse kaitsele, ning et seadus kaitseb igäihete riigivõimu omavoli eest ning sama seaduse § 14 kohaselt on riigil kohustus luua põhiõiguste kaitseks kohased menetlused (Tartu Ülikool, 2012). Autori arvates ei riiva menetlustoimingu protokolliga asendamine salvestisega oluliselt ühtegi põhiseaduses sätestatud põhiõigust rohkemal määral kui seda teeks protokolliga vormistamine paberandjal, sest menetlustoimingu salvestamine pigem kaitseb isikut riigivõimu omavoli eest, kui ta seda pärsib.

Pigem tagab salvestise kasutamine isiku suhtes objektiivsema menetluse läbiviimise, mis suurendab kaitset riigivõimu omavoli eest, sest sama salvestist saab hilisemas kohtumenetluses taasesitada. VTMS- i § 114 lõike 5 kohaselt võib menetlusalune isik ning tema kaitsja tutvuda salvestisega ka hiljem, ehk juhul kui menetlusalune isik soovib esitada menetlustoimingu suhtes kaebuse, siis kaebuse esitamise tähtaja jooksul on väärteotoimik kohtuvälise menetleja juures kättesaadav. Menetlusalusel isikul ja tema kaitsjal on õigus sellega (sh salvestisega) tutvuda ning teha sellest väljakirjutisi või tasu eest taotleda ka toimiku materjalidest koopiatega tegemist (Väärteomenetluse seadustik, 2017). Sellest järeldub, et ka menetlusaluse isiku kaitsjal on menetlustoimingu terviklikum ning vahetum ülevaade, et isiku huve ning õiguseid paremini kaitsta.

VTMS- i § 47 on täiendatud lõigetega 1¹- 1³. Nimetatud lõiked on lisatud eelkõige selleks, et salvestist saaks käsitleda kui dokumenti ehk sellega saaks asendada menetlustoimingu protokolliga, kuid seda vaid menetlusaluse isiku nõusolekul (selle puudumisel protokollitakse

menetlustoiming paber kandjal) ning seda on keelatud muuta pärast seda kui menetlusalune isik on salvestisega tutvunud. Menetlusaluse isiku poolt antud nõusolek ning kinnitus temale õiguste ja kohustuste selgitamise kohta või tema keeldumist sellise kinnituse esitamisest peab olema salvestisel kajastatud. (Siseministeerium, 2013a; Väärteomenetluse seadustik, 2017)

Tulenevalt seaduse tekstist ilmneb seaduse kitsaskoht seoses sellega, et menetlustoimingu protokollide asendamine on võimalik vaid juhul, kui menetlusalune isik selleks oma nõusoleku annab. Seda kahel põhjusel. **Esiteks** annab näiteks sündmuskoha vaatlusprotokollide asendamine salvestisega sündmuskohast õiguse mõistmise kohta pealt palju objektiivsema ülevaate, sest selle protokollimisel võivad mõningased hiljem oluliseks osutuvad detailid välja jääda, mis selle koostamise ajahetkel tähtsatena ei tundunud. Inimesed tajuvad erinevad detaile erinevalt: näiteks värvuse kirjeldamine - mis on ühe jaoks kollane võib olla teise jaoks erkroheline. Samas ei välista menetlusaluse isiku nõusoleku puudumine sündmuskohast siiski ka salvestamast, see lihtsalt eeldab seda, et protokoll tuleb vormistada siiski paber kandjal ning salvestis saab olla selle lisaks ning vajadusel saab seda hiljem kohtumenetluses siiski taasesitada. **Teiseks** põhjuseks on see, et menetlustoiminguks on ka näiteks tunnistaja ülekuulamine, mille puhul peaks piisama tunnistaja enda nõusolekust protokollide salvestisega asendamiseks, sest menetlusalune isik ei viibi selle toimingu juureski. Mõningatel juhtudel ei pruugi menetlusalust isikut selle menetlustoimingu läbiviimise hetkeks veel välja selgitatud ollagi.

Küsimus seisneb pigem menetlusaluse isiku nõusoleku vajalikkuses kui põhimõttelises olemasolus, sest kõige olulisem on tema suhtes siiski võimalikult õige, õiglase ning objektiivse otsuse tegemine. Ehk siis nõusolek peab olema vajalik vaid menetlustoimingute puhul, kus menetlusalune isik ise juures viibib. Isegi nõusoleku üldine vajalikkus on küsitava olemusega, sest menetlusaluse isiku põhiõiguseid menetlustoimingu salvestamine ei riiva, vaid pigem kaitseb isikut riigivõimu omavoli eest.

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni kohaselt on igal inimesel oma tsiviilõiguste ja kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus (Välisministeerium, 2010). Eelmainitud õiguse tagamiseks aitab menetlustoimingu salvestamise pigem kaasa. Kohtul oleks salvestise pealt hiljem potentsiaalse kaebuse ilmnemisel palju objektiivsem ülevaade menetlustoimingu läbiviimisest ning menetluse objektiivsus ei tohiks sõltuda menetlusaluse isiku tahtest, vaid tuleks keskenduda menetluse täielikkusele, igakülgsele ning tõendi taasesitamise võimalust tuleks nende asjaolude tagamiseks ära kasutada. Salvestis reaalsest tehiooludest ei riku isiku õiguseid. Salvestis võib kajastada ka neid

faktilisi ajaolusid, mis võisid protokollimisel märkamata jääda, kuid mida on vajadusel võimalik järelvaatamisel täpsustada. „Väärteoprotokollis või- otsuses kirja pandud teksti abil sündmuste taaselustamisele seab piirid iga lugeja kujutlusvõime, fotot või salvestist vaadates on olukord märksa paremini hoomatav nii menetlusaluse isiku, politseiniku, tunnistaja kui kohtuniku jaoks“ (Siseministeerium, 2013a).

Seadusest tulenevalt on kiir- ja üldmenetluses teatud erisused. Kiirmenetluse kohta on VTMS- i § 56 lg- s 1 sätestatud, et füüsilisest isikust menetlusaluse isiku ütlused ja juriidilisest isikust menetlusaluse isiku seadusliku esindaja ütlused väärteo toimepanemise kohta heli- ja videosalvestatakse või protokollitakse kiirmenetluse otsuse plangil või eraldi dokumendina. Sama seaduse § 65 lg- s 1 on üldmenetluse kohta öeldud, et füüsilisest isikust menetlusaluse isiku ja juriidilisest isikust menetlusaluse isiku seadusliku esindaja ütlused väärteo toimepanemise kohta protokollitakse ülekuulamisprotokollil plangil või VTMS- i § 69 lõike 2 punkti 3 kohaselt väärteoprotokollis. Seega ei kajastu nimetatud sättes üldmenetluse korral võimalust menetlusaluse isiku ütluste salvestamiseks. Samas on VTMS- i §- s 64 öeldud, et kohtuväline menetleja lähtub tõendeid kogudes VTMS- i 5. peatüki sätetest. (Väärteomenetluse seadustik, 2017)

Eeltoodule tuginedes võib väita, et seadus annab kiirmenetluses võimaluse menetlusaluse isiku ütluste protokollil salvestisega asendamiseks, kuid üldmenetluse puhul selline võimalus ei kajastu. Samas on üldmenetluse kohta öeldud, et tõendite kogumisel lähtutakse sama seaduse 5. peatüki regulatsioonidest, mis selle võimaluse jällegi annavad. Siin on tegemist vastuoluga regulatsioonis. Menetlusaluse isiku ütluste võtmine on menetlustoiming, mille protokollimise asendamiseks salvestisega annab üldmenetluse puhul aluse VTMS § 47 lg 1¹, kuid § 69 lõike 2 punkti 3 kohaselt ei ole salvestise kasutamist mainitud. Nende kohta on öeldud, et need kas protokollitakse ülekuulamisprotokollil plangil või tehakse väärteoprotokollil märge selle kohta, et menetlusaluse isiku ütlused on protokollitud eraldi. Kui regulatsiooni üldmenetluse jaos oleks salvestise lubatavusest märge, saaks väärteoprotokollil teha märke selle kohta, et menetlusaluse isiku ütlused on eraldi heli- ja videosalvestatud. Autori arvates võiks selguse huvides üldmenetlust puudutavat sätet selles osas täiendada, et sealt kajastuks võimalus menetlusaluse isiku ütluseid väärteo toimepanemise kohta heli- ja videosalvestada.

Üldmenetluse korral ei tee üldjuhul otsust väärteoprotokollil koostanud ametnik, vaid see edastatakse teisele menetlejale, kes tutvub materjalidega ning teeb nende pinnalt otsuse. See tähendaks aga ka seda, et kõik materjalid olevad salvestised tuleb läbi vaadata. Vilunud ametnik aga töötab paberkandjal olevad andmed tõenäoliselt kiiremini läbi kui tal salvestise

läbivaatamiseks aega kulub. Seega tõstatub taas küsimus, et kuigi kohapealset menetlust kõnealune muudatus siiski kiirendab, siis üldpildis ei pruugi ta seda teha. Samas kui kõrvutada seda võimalust asjaoluga, et salvestisest nähtuvad teo toimepanemise asjaolud kvaliteetsemalt, vahetumalt ning objektiivsemalt, siis peakski menetlemisele kuluv aeg üldjoontes ehk teisejärguliseks jääma.

1.2 Kohtuväline menetleja kui tõendiallikas

VTMS- i § 31³ andis kohtuvälise menetleja ametnikule, kes on vahetult vahetult tajunud väärteo tehioalusid ja kirjeldanud neid väärteoprotokollis või kiirmenetluse otsuses õiguse osaleda kohtu- või kaebemenetluses tunnistajana tema poolt tajutud faktiliste asjaolude kohta (Väärteomenetluse seadustik, 2017). Kullamäe (2012, lk 38) poolt läbiviidud küsitlusest tuli välja asjaolu, et 23 vastanud ametnikust leiab, et kohtuvälise menetleja ametnik, kes on vahetult tajunud liikluses toime pandud väärteoga seonduvaid tehioalusid, peaks saama olla samas väärteoasjas ka tunnistaja rollis, sest kiirmenetluse ning üldmenetluse vormistamisel ei ole vormistamisele kuluva aja suhtes vahet.

Senini on Riigikohtu lahendile tuginedes peamiseks põhjuseks, miks menetlejat tunnistajana üldjuhul käsitleda ei saanud see, et menetleja sai olla tõendite koguja, kontrollija, uurija või hindaja, kuid mitte enda edasiseks menetlustegevuseks tõendi looja, mistõttu ei saanud teda ka tunnistajana üle kuulata (konkreetselt selle lahendi puhul nentis Riigikohus, et põhimõtteliselt ei ole välistatud kohtuvälise menetleja ülekuulamine tunnistajana, et veenduda tuvastatud kiirusenäidu õigsuses- seda eriti seetõttu, et menetlusalusele isikule ei esitatud mõõteseadme tabloolt näitu, kuna ametnik selle väidetavalt kogemata kustutas) (Mati Ornefeldti väärteoasi liikluseaduse § 74²² lg 2 järgi, 2005).

Uurimise käiku puudutavate küsimuste tõstatumisel on Riigikohus kohtuvälise menetleja tunnistajana üle kuulamist pidanud võimalikuks ka eelnevalt kehtinud seaduse regulatsiooni kohaselt. KrMS-i § 66 lg 2 kohtuvälise menetleja osalemist tunnistajana kohtulikus arutamises ei keela. Ametnikud on andnud tunnistajana ütluseid näiteks seoses läbiotsimise käigu kirjeldamise, menetlusaluse isiku poolt alkoholihoobes mootorsõiduki juhtimise ning alammõõduliste kalade püügi kohta eelkõige menetlusdokumendi sisu tegelikkusele vastavuse ja usaldusväarsuse kontrollimiseks ehk uurimistoimingu käiku puudutavate küsimuste osas (Andres Sarapuu ja Jüri Oidekivi kriminaalasi KarS § 184 lg 2 p-de 1 ning 2 ja Ervin Kurmi süüdistuses KarS § 184 lg 1

järgi, 2011; Meelis Lääne kriminaalasi KarS § 424 ja § 329 järgi, 2008; Nikolai Škaperini kriminaalasi KarS § 361 lg 1 järgi, 2011)

Muudatusega loodi olukord, kus kohtuvälise menetleja ametnik, kes fikseerib riikliku järelevalve käigus mingisuguse rikkumise, saaks olla väärtegu menetledes kohtumenetluses ka tõendiallikaks- kirjeldades väärteo väliseid asjaolusid väärteo otsuses või protokollis. Sellisel juhul saaks kohtuvälise menetleja ametnik seaduse mõttes olla kohtumenetluses tunnistaja staatuses, kuid mitte kohtuvälise menetleja esindajaks. (Siseministeerium, 2013a; Väärteomenetluse seadustik, 2017)

Seaduseandja eesmärk nimetatud muudatuse rakendamisel seisnes selles, et vältida olukorda, kus riiklikku järelevalvet teostav ametnik, kes on vahetult tajunud väärteo tehiosid, ei saa olla samaaegselt menetlejaks ning tõendiallikaks. See välistab olukordi, kus näiteks üksinda oma regioonis patrulliv piirkonnapolitseinik, ei saa rikkumist pealt nähes ning olles rikkumise asjaolusid ka heli- ja videosalvestanud, ise seda menetleda ning peaks selleks kutsuma kohale lisapatrulli. Selline lahendus ei ole aga ressursside kasutamise koha pealt optimaalne ega otstarbekas. Samas ei piisa vaid sellest, et ametnik tajub vahetult rikkumise tehiosid ja neid ilma täiendavaid tõendeid kogumata protokollis kirjeldab. Riigikohtu kriminaalkolleegium on olnud seisukohal, et kui kohtuvälise menetleja ametnik toimetab liiklusjärelevalvet üksinda, peab ta koguma täiendavaid objektiivseid tõendeid (nt salvestama liiklusjärelevalve toimingut), et tagada nii toimingutegemise asjaolude kui ka selle tulemuste usaldusväärsuse kontroll (Reino Villandi väärteoasi liiklusseaduse § 227 lg 2 järgi, 2014; Vello Oltsi väärteoasi liiklusseaduse § 227 lg 2 järgi, 2015; Šifara Hindreksoni väärteoasi LS § 74²² lg 2 järgi, 2010). Eelmainitud kohtulahendite puhul on tegemist olnud uurima lubatud piirkiiruse ületamistega ning menetlejad ei olnud menetlustoimingut salvestanud.

Regulatsiooni eeldatava tulemusena loodeti vähendada dokumenteerimisele kuluvat aega. Vaidlustamise korral oleks võimalik tugineda nii riikliku järelevalve käigus tehtud salvestisele kui kohtuvälise menetleja ametniku ütlustele. Salvestis tagaks piisava erapooletuse rikkumise asjaolude kohta ning seda vahetult tajunud ametnik saaks enda poolt menetletud väärteoasjas kohtumenetluses tunnistaja rolli täita. Riigikohtu Kriminaalkolleegium on leidnud, et VTMS § 31³ lg 1 kohaselt võib väärteo tehiosid vahetult tajunud ja neid väärteoprotokollis kirjeldanud kohtuvälise menetleja ametnik osaleda kohtu- või kaebemenetluses tunnistajana tema poolt tajutud faktiliste asjaolude kohta. Seda aktsepteeriti näiteks siis, kui ametnik andis ütluseid menetlusaluse isiku poolt mootorsõidukiga punase keelava fooritule põledes üle ristmiku sõitmise kohta (Veljo Viitmanni väärteoasi liiklusseaduse § 221 lg 1 järgi, 2015).

Närep (2016, lk 36) leiab oma magistritöös, et muudatus ei ole lahendanud tõendamisega seonduvaid probleeme ning on muutnud kohtuvälise menetleja kui tunnistaja rolli väärtemenetluses keerulisemaks. Seda kinnitavad tema hinnangul erinevate kohtuastmete tõlgendused ning ka lühikese kehtivusaja jooksul tekkinud rohkete kohtuvaidluste hulk. Seadusandja ei ole arvestanud, et valdavas osas teeb kohtuvälise menetleja väärtetoasjas lahendi ise ning kohtu-või kaebemenetluseni jõuab väärtetoasi üsna harva. Kõige problemaatilisem on tema hinnangul see, et tihtipeale teostab liiklusjärelvalvet ning koostab väärtetoaprotokolli ja teeb lahendi üks ja sama ametnik, mistõttu puudub väärtemenetluses erapooletus ning menetlus on ühekülgne. Närepi hinnangul rikub taoline lähenemine õiglase ning ausa menetluse printsiipe. Kui nii lihtsalt ja minimaalselt kogutud tõenditega on võimalik isikule karistus määrata, (milleks võib olla ka vabadusekaotuslik arest) siis ei ole väärtemenetluse kvaliteet enam kriminaalmenetlusega võrreldav. Seadusandja on Närepi hinnangul arvestanud, et muudatusi oleks hea ja efektiivne kasutada liiklusrikkumiste puhul, kuid kui ametnikud harjuvad sellise madala standardiga, siis seadus ei piira kohtuvälise menetleja ametniku kui tõendiallikana kasutamist ainult liiklusrikkumistes ja riiklikus järelvalves, vaid jätab võimaluse kasutada seda ka teiste väärtetokoosseisude puhul.

Lõhmus (2012, lk 15) on välja toonud loetelu õigusnormidest, mida kriminaalmenetlus kõige enam riivab ning üks nimetatuid on ka põhiseaduse § 13, milles on sätestatud, et seadus kaitseb igäuhte riigivõimu omavoli eest (Eesti Vabariigi põhiseadus, 2015). Autori arvates küll pärssib nimetatud sätte rakendumine isikute riigivõimu omavoli eest kaitse tagamist, sest kohtuvälise menetleja kui riigivõimu esindaja menetluse läbiviimisel algusest lõpuni- olles nii menetleja kui tunnistaja rollis- ei ole sajabrotsendiliselt võimalik välistada menetleja subjektiivse arvamuse mõju konkreetse rikkuja suhtes. Samas on seda võimalik summutada salvestise kasutamisega, sest menetleja peab eriti üksinda olles, tagama menetluse objektiivsuse ning ka selle kontrollitavuse, nagu Riigikohtu praktika on korduvalt näidanud. Riigikohus on mitmel korral rõhutanud, et menetleja peab koguma kõik tõendid, mida on igas konkreetsetes olukorras võimalik koguda. Kas menetlejad teevad väärtetoaprotokolli tehilude vahetu tajumise kohta ka seaduse poolt nõutava vastava märke, et hilisemas kohtumenetluses tunnistaja rollis olemine oleks seaduspärane, on aga omaette küsimus, millele järgneva uurimistöö empiiriline osa Lääne prefektuuri näitel vastuse annab.

Erapooletuse tagamise problemaatikat on Riigikohus rõhutanud ka seadusemuudatuse eelsel perioodil, kus on välja toodud, et kiiruse mõõtmisel tuleks koguda lisaks kiirusmõõteseadme protokollile ka täiendavaid tõendeid ning, et ühest allikast pärinevad tõendid ei ole piisavalt

objektiivsed (Aivar Lepingu väärteoasi liiklusseaduse § 74²² lg 2 järgi, 2010). Riigikohus on tühistanud Harju Maakohtu otsuse isikut karistada seoses ebapiisava tõendatusega, mida oleks saanud vältida kui kohtuvälisel menetlejal oleks olnud õigus tõendamiseseme asjaolude kohta ütluseid anda, kuna aga *in dubio pro reo* põhimõttest tuleb kõrvaldamata kahtlused süüdistatava süüdiolukus tõlgendada süüdistatava kasuks, siis rahuldati süüdistatava kaebus tema kasuks (Edgar Seenurme väärteoasi liiklusseaduse § 74²² lg 3 järgi, 2010). Autori hinnangul oleks üksinda liiklusjärelvalvet teostaval kohtuvälisel menetlejal nimetatud kohtulahendite puhul olnud kaalukaks tõendiks videosalvestis rikkumisest, sest see oleks taganud rikkumise objektiivse fikseerimise ning andnud taasesitamise võimaluse. Kohtuvälise menetleja peab sõltumata rikkumise olulisusest tõendamise osas endast kõik tuleneva andma, et tagada õiglane menetlus.

Tuginedes VTMS- i §- le 4, lasub tõendamiskoormis kohtuvälisel menetlejal. Nimetatud paragrahvis on sätestatud süütuse presumptsiooni põhimõte, mille kohaselt ei ole keegi kohustatud oma süütust tõendama ega kedagi ei tohi käsitleda süüdlase enne, kui tema kohta on jõustunud karistamise otsus (Väärteomenetluse seadustik, 2017). Selleks, et tagada õiglane menetlus, peab tõendamine olema objektiivne, täielik ning igakülgne. Riigikohus on tühistanud otsuse, kus kohtuvälise menetleja jättis üle kuulamata isiku, kes viibis rikkujaga samas sõidukis ehk ta kogus tõendeid ühekülgselt, mis on aga menetlusõiguse oluliseks rikkumiseks (Igor Hristenko väärteoasi liiklusseaduse § 74¹ lg 2 järgi, 2008). Samale järeldusele on Riigikohus jõudnud ka kohtulahendis, kus tühistati Tartu Linnakohtu otsus politseiametniku poolt ebapiisava tõendatuse tõttu (K. S. väärteoasi tubakaseaduse § 21³ järgi, 2005).

Liiklusjärelvalve tegemise käigus avastatud väärtegude puhul on nii menetlusökoonomia kaalutlusest kui ka kaitseõiguse tagamise eesmärgist lähtudes, põhjendatud nõue, et tuvastatud rikkumine fikseeritakse võimalikult vähe vaidlusi tekitaval viisil. Kolleegium möönab samas, et õigusaktid ei pane praegusel ajal liiklusjärelvalvet tegevale ametnikule kiiruse mõõtmisel salvestusseadme kasutamise kohustust ning see sõltub konkreetsel juhul patrulli käsutuses olevast mõõteseadmest ja selle tehnilistest võimalustest. Kolleegium pidas vajalikuks senist praktikat korrigeerida. Muuhulgas peavad ka kohtuvälise menetleja ütlused olema ilma igasuguste eelhinnanguteta kohtulikule hindamisele avatud, võrdselt kõigi muude väärteoasjas kogutud tõenditega. Eelöeldule tuginedes võib järeldada, et Riigikohus ei välista süüdimõistva otsuse tegemist, juhul kui tõenditeks on vaid kohtuvälise menetleja ütlused, menetlusosaluse isiku ütlused ning mõõteseadme kasutamise protokoll. Salvestis ei ole kohustuslik tõendiallikas, sest selle olemasolu sõltub ka konkreetse patrullauto varustusest ning selle olemasolu ei ole alati

võimalik tagada. Salvestisel ei ole kõrgemat tõendi väärtust ning selle puudumine ei tähenda automaatselt menetluse lõpetamist nagu piirkiiruse ületamisega seonduvad kohtulahendid ka toetavad (Priit Ontoni väärteoasi liiklusseaduse § 227 lg 1 järgi, 2015; Kristi Kutsari väärteoasi liiklusseaduse § 227 lg 2 järgi, 2015)

Kriminaalkolleegiumi kogu koosseis märkis viitega KrMS § 61 lg-tele 1 ja 2, et ühelgi tõendil ei saa ega tohi olla kohtu jaoks ette kindlaksmääratud jõudu, mistõttu peavad ka kohtuvälise menetleja ütlused olema ilma igasuguse eelhinnanguta avatud kohtulikule hindamisele võrdselt teiste väärteoasjas kogutud tõenditega. Nii nagu ei ole põhjendatud välistada menetlusosaluse isiku ütluste tõepärasust vaid selle tõttu, et need on vastuolus liiklusjärelvalvetoimingu protokollis ja politseiametniku ütlustega, ei ole alust pidada ka kohtuvälise menetleja ütlusi ebausaldusväärseks või ebapiisavaks pelgalt argumendil, et seda ei toeta mõni täiendav tõend. Seega ei tingi nn sõna sõna vastu olukord vääramatult väärteomenetluse lõpetamist. Patrullis liiklusjärelvalve ülesandeid täitnud politseiametnike arv iseenesest ei mõjuta liiklusjärelvalvetoimingu (nt kiiruse mõõtmine) nõuetekohasust ja usaldusväärsust. Ka olukorras, kus patrulli üks liige teeb järelvalvetoimingu ja fikseerib selle protokollis, teine liige aga koostab väärteoprotokollis ja kuulab tunnistajana üle rikkumise tuvastanud ametniku ja menetlusosaluse isiku ning muid tõendeid ei koguta, tekib nn sõna sõna vastu olukord. (Priit Ontoni väärteoasi liiklusseaduse § 227 lg 1 järgi, 2015; Kristi Kutsari väärteoasi liiklusseaduse § 227 lg 2 järgi, 2015)

Üheks potentsiaalseks eluliseks probleemiks, mis võib pärssida menetleja osalemist kohtumenetluses tunnistajana on asjaolu, et tema ise ei koosta alati väärteoprotokollis, vaid keegi teine ametnik. Põhjuseks, miks üks ametnik alati menetlust lõpule ei vii võib olla näiteks vajadus teatud asjaolusid veel uurida, mistõttu materjal liigub patrullpolitseiniku käest väärteomenetleja kätte, kes sellega edasi tegeleb. Menetleja saab aga tunnistaja rollis olla vaid siis kui ta on ise väärteoprotokollis koostanud. Põhjusteks miks menetlust alustanud kohtuvälise menetleja ei saa hilisemas kohtumenetluses tunnistaja rollis olla ongi see, et tema isiklikult küll tajus rikkumisega seonduvaid tehioolusid, kuid ei vii menetlust isiklikult lõpuni ning isik, kes lõpuks väärteoprotokollis koostab, ei olnud ise seal. Ehk siis tõendeid kogunud ning tehioolusid tajunud ametnik ei saa teha märget väärteoprotokollis, sest tema ei koosta seda. Teine ametnik ei saa ise sinna kirjutada, et tema isiklikult tajus teo toimepanemise tehioolusid (kuna tema ei olnud seal kohapeal) ning peaks siiski tegema tõendeid kogunud ning tehioolusid tajunud ametniku ülekuulamise protokollis. Küsimus seisnebki selles, et kas kui ametnik, kes küll vahetult

rikkumisega seonduvaid tehiolusid tajus, aga ei ole ise väärteoprotokolli koostanud, saab kohtus tunnistajaks olla?

Sellele probleemkohale on aga lahendus olemas. Menetleja, kes ei ole väärteoprotokolli vastavat märget tehiolude tajumise kohta teinud ei saa kohtus tunnistajana esineda VTMS- i mõttes, kuid siis kohaldub menetlusele KrMS § 66 lg 2. Nimetatud paragrahvis on sätestatud, et uurimisasutuse ametnik, prokurör või kohtunik, kelle menetluses kriminaalasi on olnud, võib olla kohtumenetluses tunnistajaks tõendi usaldusvääruse kontrollimiseks (Kriminaalmenetluse seadustik, 2016). Sisuliselt tähendab see seda, et kui väärteoprotokolli koostanud ametnik kuulab menetlust alustanud ametnikku tunnistajana üle, siis on koostatud tunnistaja ülekuulamise protokoll tõendiks, mille usaldusvääruse kontrollimiseks võib selle ametniku siiski kohtusse kutsuda. Kui tegemist on näiteks kiiruse ületamisega ning menetlust alustanud ametnik on koostanud kiirusmõõteseadme kasutamise protokolli, mis on samuti tõendiks, siis ei ole tema eraldi tunnistajana ülekuulamine tema kohtus tunnistajana esinemise seaduspärasuse tagamiseks enam vajalik, sest iga kohtu poolt tõendina aktsepteeritud menetlustoimingu protokoll on kohtumenetluses tõendiks ning selle usaldusvääruse kontrollimiseks on lubatud selle koostanud ametnikku kohtus tunnistajana üle kuulata. Autori arvates läheb see lahenduskäik küll vastuollu seaduse muudatuse eesmärgiga vähendada menetlusprotsessile kuluvat aega ja ressursi, kuid ajale ja ressursile kuuluva lisakoormuse kaalub üles menetluste seaduspärane läbiviimine ning kui menetluse õiglase lahenduskäigu tagamiseks on vaja kohtuvälist menetlejat kohtus üle kuulata, siis seda tuleks ka vajaduse korral teha.

Selle asjaolu kohta on olemas ka Riigikohtu seisukoht, kus Riigikohus on leidnud, et KrMS § 66 lg 2 kohaselt ei või uurimisasutuse või kohtuvälise menetleja ametnik olla tunnistajaks tema menetluses olevas asjas. Sellest üldreeglist teeb erandi VTMS § 31³ lg 1, lubades kohtuvälise menetleja ametnikul osaleda kohtu- või kaebemenetluses tunnistajana tema poolt tajutud faktiliste asjaolude kohta. Seda aga ainult juhul, kui ametnik on neid asjaolusid väärteoprotokollis kirjeldanud. Kõnealusel asjas ei koostanud kohtuväline menetleja aga väärteoprotokolli. Järelikult tuleb menetlusalusele isikule etteheidetava teo tehiolusid puudutavate ütluste osas lähtuda tema puhul KrMS § 66 lg-st 2. Kokkuvõtlikult on Riigikohtu seisukohaks olnud, et ametniku ütlused menetlusalusele isikule etteheidetava teo tehiolude osas olid antud kaasuses tõendina lubamatud, mistõttu oleks maakohus pidanud need kohtuotsuse tegemisel kõrvale jätma. Eeltoodust lähtub asjaolu, et vahetult menetluse asjaolusid tajunud ametnik võib küll olla enda poolt menetletavas asjas ka tunnistaja rollis, kuid seda ainult siis, kui

ta on selle kohta väärteprotokolli vastava märke teinud- vastasel juhul kohaldub menetlusele KrMS § 66 lg 2 säte. (Priit Kotka (Kotkas) väärtetoasi liiklusseaduse § 230 lg 1 järgi, 2015)

1.3 Riiklike registrite andmed tõendiallikana

VTMS § 31⁵ annab kohtuvälise menetleja ametnikule võimaluse mitte teha eraldi väljatrükki riikliku registri andmetest ning piirduda mäkega protokollu päringu tegemise kohta, juhul kui registri andmed omavad õiguslikku tähendust ning tehtud päring on korratav. Samas sättes on öeldud ka, et mäkest peab nähtuma päringu tegemise aeg ja päringu tulemus. Kaebemenetluse korral kohtus on vajadusel võimalik registriandmed esitleda või teha väljatrükk. Muudatuse eesmärgiks on ressursi kasutamise ökonoomilisuse täiendamine. (Siseministeerium, 2013a)

Termin „peab“ tähendab seda, et päringu mäkes on protokollu kohustuslik ära märkida nii päringu tegemise aeg kui ka selle tulemus. Autori subjektiivsed kogemused praktikal patrulltoimkonna liikmena osaledes näitasid aga, et alati seda nii ei tehtud. Ehk siis ei tehtud väljatrüki asendamisel päringu tegemise ning tulemuste kohta protokollu märgel.

Regulatsiooni õiguslik probleem seisneb selles, et VTMS nõuab, et registril peab muuhulgas olema ka õiguslik tähendus, mida kõikidel politsei poolt kasutatavatel registritel aga ei ole. Õiguslik tähendus tuleneb kas seadusest või määrusest. Kolm peamist asjaolu, mida menetlemisel riiklikest registritest kontrollitakse on juhtimisõiguse olemasolu, tehnöülevaatuse ning kindlustuse kehtivus. Kõikidel neil registritel ei ole seaduse mõttes aga õiguslikku tähendust.

Liikluskindlustuse registri põhimääruses (2014) on öeldud, et see on riigi infosüsteemi kuuluv andmekogu, milles töödeldakse andmeid liikluskindlustuse seaduse § 72 lõikes 1 nimetatud eesmärkidel. Liiklusseadusest ega registri põhimäärusest ei nähtu, et registril oleks õiguslik tähendus. Andmed mootorsõiduki tehnöülevaatuse kehtivuse kohta ning juhtimisõiguse olemasolu kohta nähtuvad Liiklusregistrist. Liiklusregistri pidamise põhimääruse (2011) §- s 9 on öeldud, et kui seadusest ei tulene teisiti, siis registriandmetel ei ole õiguslikku tähendust. Liiklusseaduse § 96 lõikes 2 on öeldud, et juhtimisõigust tõendatakse liiklusregistri andmete või juhtimisõigust tõendava dokumendi alusel, ning et kui liiklusregistri andmetel on mootorsõidukijuhil juhtimisõigus seaduse alusel peatunud, peatatud või karistuseks ära võetud, juhindutakse liiklusregistri andmetest (Liiklusseadus, 2017). Seega on juhtimisõiguse kontrollimisel liiklusregistrist seaduse tekstist tulenevalt õiguslik tähendus, tehnöülevaatuse

puhul see aga nii ei ole. Samuti ei nähtu liikluskindlustuse kontrollimiseks liikluskindlustuse registril õigusliku tähenduse olemasolu.

Kõikide eelmainitud registrite puhul on võimalik päringut korrata ning taasesitada ja vajadusel teha ka väljatrükk. Seaduseandja eesmärk oli seaduse teksti sõna „õiguslik“ lisamisel igasuguste õiguslikult küsitavate olemustega andmebaaside kasutamiste vältimine kohtuväliste menetlejate poolt. Kuna nimetatud registritesse saavad andmeid kanda vaid seaduslikel alustel selleks volitatud isikud, siis võib väita, et nendes sisalduv informatsioon on korrektne ning nende kasutamine seaduspärane. Siinkohal tuleks autori arvates korrigeerida sätte sõnastust, sest neid registreid kasutades ei ole võimalik seadusest tulenevat tingimust registrite õiguslike tähenduste olemasolu osas täita.

1.4 Vahekokkuvõte

Seadusemuudatuste üheks olulisemaks eesmärgiks oli menetluse objektiivsuse suurendamine ning seeläbi isikute põhiõiguste riive ulatuse vähendamine ja objektiivse menetluse läbiviimine kiiremini ja efektiivsemalt. Igal muudatusel, mille rakendumist käesolevas lõputöös uuritakse on lisaks menetlusprotsessi tõhustamisele siiski ka teatud probleemkohad just nende teostamise võimalikkuse ja kvaliteetsuse osas. Peamised teoreetilised probleemid olid järgmised:

- Väärteomenetluses nende salvestiste kasutamine, mis ei ole ei riikliku järelevalve käigus kogutud ega ka menetleja enda poolt menetluse käigus tehtud. Näiteks kauplusevarguse videosalvestus, mis ei ole VTMS § 31 lg 1¹ mõistes riikliku järelevalve käigus vormistatud. Sellest tulenevalt ei ole see videosalvestis käsitletav tõendina VTMS § 31⁴ mõttes, sest see ei ole menetleja enda poolt filmitud.
- Foto- või videosalvestise potentsiaalse halva kvaliteedi ning nende hilisema talletamise problemaatilisus. Foto- või videosalvestise kvaliteet võib mõnikord olla nii halva kvaliteediga, et väärteoasjas vajalikku tõendusteavet nendel ei nähtu. See võib olla näiteks liiga udune või selle säilimisel võib probleeme esineda.
- Fotol peaks kajastuma millal, millistel asjaoludel ja kelle poolt on foto loodud, aga paraku ei ole see tehnoloogiliselt võimalik.
- Menetlustoimingu protokollide asendamine salvestisega on võimalik vaid juhul kui menetlusalune isik selleks oma nõusoleku annab. Alati ei ole see aga ei menetlusaluse isiku põhiõiguste tagamiseks ega ka menetluse õiguspärase tulemuse saavutamiseks vajalik.

- Salvestise kasutamine üldmenetluse puhul, kus teine menetleja peab kõik talletatud salvestised läbi töötama ning selleks kulub rohkem aega kui materjali läbitöötamiseks paber kandjal. Probleemaatilises seoses ajakuluga, mis seisneb salvestiste talletamises pärast kohapealset menetlust (salvestiste üleslaadimine, löikamine ning menetlusega sidumine). Samuti esineb regulatsioonis vastuolu salvestise kasutamise õiguspärasuses üldmenetluse puhul.
- Menetleja saab kohtus olla tunnistaja rollis vaid siis kui ta on ise vääртеoprotokoll koostanud. Teatud juhtudel aga ei koosta vääртеoprotokoll ametnik, kes rikkumisega seonduvaid tehioolusid vahetult ise tajunud on. Õiguslik probleem seisneb ametniku kohtumenetluses tunnistajana esinemisel kui ta on ise küll rikkumisega seonduvaid tehioolusid vahetult tajunud, aga ei ole vääртеoprotokoll ise koostanud ega saa seetõttu sinna ka sellekohast märget teha.
- Ei ole võimalik seadusest tulenevat tingimust registrite õiguslike tähenduste olemasolu osas täita, sest kõik registrid, mida menetlejad kasutavad ei oma seaduse mõttes õiguslikku tähendust.

Salvestisi saab iseseisvate tõenditena kasutada järgmistel juhtudel:

- VTMS § 31 lõike 1¹ alusel, mis sätestab, et kui vääртеo toimepanemise aeg, koht või viis või muud vääртеo tehioolud on riikliku järelevalve käigus foto- või videosalvestatud, võib see salvestis olla vääртеomenetluses iseseisvaks tõendiks, kui salvestisest nähtuvad selle seos vääртеoasjaga, salvestise loomise tingimused ja vääртеoasja lahendamiseks olulised asjaolud (Vääртеomenetluse seadustik, 2017).
- VTMS § 31⁴ alusel, milles on öeldud, et menetleja tehtud foto, film või muu teabesalvestis võib olla vääртеomenetluses iseseisvaks tõendiks, kui see vastab VTMS- i § 31 lõike 1¹ punktides 1- 3 sätestatule, milleks on salvestise seos vääртеoasjaga; millal, millistel asjaoludel ja kelle poolt on salvestis loodud ning vääртеoasja lahendamiseks olulised asjaolud (Vääртеomenetluse seadustik, 2017).
- Riigikohus on juba enne seadusemuudatuse jõustumist jõudnud järeldusele, et salvestis võib KrMS § 63 lõikes 1 sätestatu grammatilise tõlgenduse kohaselt olla iseseisvaks tõendiliigiks. Seda võimalust tuleb kasutada kui salvestis ei ole menetleja enda poolt loodud, vaid poevarguste korral näiteks kaupluselt saadud. Probleeme tekitab aga asjaolu, et antud hetkel kehtiva õiguskorra järgi tuli salvestise sisu siiski protokollida ning protokoll ja salvestist käsitleda eraldi tõenditena. Uurimistoimingu käigus kogutud

salvestist tuli käsitleda kui protokollilise lisa. (Olle Koki (Kokk) kriminaalasi süüdistuses KarS § 141 lg 1 järgi, 2009)

- Hetkeseisuga on menetlustoimingu heli- ja videosalvestamine isiku põhiõiguste kaitse tagamiseks, lubatud üksnes menetlustoimingu osaleva isiku nõusolekul. Samuti on VTMSi § 47 lõikes 1² sätestatud, et kui menetlusalune isik ei nõustu menetlustoimingu protokollilise asendamisega heli- ja videosalvestamisega, protokollitakse menetlustoimingu VTMS- is ettenähtud korras ehk see vormistatakse paber kandjal (Väärteomenetluse seadustik, 2017).

Järgnevas empiirilises osas analüüsitakse seda, kas eelpool mainitud teoreetilised probleemid eksisteerivad ka realses elus ning kas seadusemuudatusi Lääne prefektuuri praktikas ka realselt kasutatakse ning mil määral seda tehakse. Samuti analüüsitakse potentsiaalseid lahendusi olemasolevatele kitsaskohtadele regulatsioonis ning põhjuseid muudatuste poolt loodud võimaluste kasutamiste või mitte kasutamiste kohta.

2. VÄÄRTEOMENETLUSE SEADUSTIKU MUUDATUSTE RAKENDUSLIKUD PROBLEEMID

Uurimisprobleemi lahendamiseks ning lõputöö eesmärgi saavutamiseks on autor uurinud seadusemuudatuste rakendumise määra Lääne prefektuuris, seaduse täienduste õigustatuse problemaatilisust ning ka regulatsiooni võimalikku ühekülgsust seoses olemisega liiklusrikkumiste menetlemisele orienteeritud, sest just sellelaadsete rikkumiste puhul neid kõige enam rakendatakse.

Andmete kogumiseks on uurimismeetoditena kasutatud nii kvalitatiivseid kui kvantitatiivseid uurimismeetodeid. Kvalitatiivsete uurimismeetoditena on kasutatud väärteomenetluse toimikute analüüsi ning poolstruktureeritud intervjuusid ja kvantitatiivsetena on uuritud nii ametlikku statistikat kui ka väärteomenetluse toimikuid. Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks on autor läbi viinud ekspertintervjuud ning analüüsinud 2014- 2015 aastatel koostatud juhuslikult valitud väärteomenetluse toimikuid juuli, augusti ning septembri kuude lõikes. Intervjuude puhul on eesmärgistatud valimi koostamisel võetud aluseks erinevatel tasanditel ja ametikohtadel töötavad inimesed, kellel on VTMS- ist tulenevate muudatuste rakendumise suhtes hea, kuid erinev ülevaade: üks väärteomenetleja tegeleb liiklusalaste ning teine muude rikkumistega; patrullitalituse juht on kursis patrullametnike poolt kasutatava varustuse ja töökorraldusega ning üks intervjuueeritud seaduseelnõu koostajatest on kursis iga muudatuse eesmärgi ning rakendumise eripäradega. Enamus intervjuueeritavatest puutuvad ametnike poolt koostatavate toimikutega igapäevaselt kokku.

Väärteomenetluse toimikute juhusliku valimi põhjal on uuritud 2014- 2015 aastate juuli, augusti ning septembri kuude lõikes, igast kuust 20 väärteomenetluse toimikut (kokku 120 toimikut). Juhuslikult valitud toimikute hulgas oli nii kiir- kui üldmenetluse toimikuid. Nimetatud kuud on valitud seoses sellega, et Lääne prefektuuri regionaalsest eripärast tulenevalt on tõenäoliselt just sellel ajal kõige rohkem tööd, lähtudes suvehooajast ja koolide töö algusajast. See asjaolu peaks ajendama ametnikke menetlusi võimalikult kiiresti ning efektiivselt läbi viima, et riikliku järelevalve jaoks rohkem aega jääks.

2.1 Intervjuude analüüs

Lisaks teoreetilises osas väljapakutud potentsiaalsetele lahenduskäikudele seoses eelnevas peatükis läbi töötatud teoreetilistele kitsaskohtadele regulatsioonis, on autor analüüsinud

seadusemuudatuste rakendumist lähtudes läbiviidud intervjuudest. Püstitatud uurimisküsimustele vastuste leidmiseks on autor läbi viinud 4 ekspertintervjuud. Intervjueeritavate isikute ring hõlmab endas erinevatel positsioonidel töötavaid ametnikke, kelle erialased teadmised ning kogemused annavad hea ülevaate nii seadusemuudatustest kui ka nende rakendumisest Lääne prefektuuris (vt tabel 1). Intervjuud on läbi viidud poolstruktureeritult ehk autoril olid igale intervjueeritavale olemas küll konkreetsed isikupärastatud küsimused, kuid suulise vestluse käigus tulid välja ka asjaolud, millest tulenesid teatud lisaküsimused. Autor viis kõik intervjuud läbi personaalse vestluse käigus iga isikuga eraldi.

Tabel 1. Intervjueeritavate nimed ja ametikohad (autori koostatud)

Nimi	Ametikoht
Intervjueeritav 1	Lääne prefektuuri vanemväärteomenetleja (liiklusalased juhtumid)
Intervjueeritav 2	Lääne prefektuuri vanemväärteomenetleja (muud rikkumised)
Intervjueeritav 3	Üks seaduseelnõu nr 375 koostajatest
Intervjueeritav 4	Pärnu politseijaoskonna patrulli ja liiklusjärelvalvetalituse juht

Heli- ja videosalvestise, foto kasutuselevõtt iseseisva tõendiallikana

Muudatuse eesmärk oli hoida kokku salvestise dokumenteerimisele kuluvat aega ning seeläbi saavutada ka väiksem ressursi ning- ajakulu. Põhja prefektuuris töötavate ametnike jaoks on välja töötatud menetlusaluse isiku videoülekuulamise juhend (vt lisa 1).

Ametnikud on saanud videomenetluse läbiviimiseks mitmeid koolitusi, samuti on videomenetlust tutvustamas käinud ametnikud Põhja prefektuurist. Üks peamisi põhjuseid, miks salvestisi väga ei kasutata on asjaolu, et ametnikud ei näe salvestiste kasutamises kasutegurit (välja arvatud kiiruse menetlemise puhul). Kõikidele rikkujatele ei sobi samuti, et neid filmitakse. Esmapilgul tundub videomenetluse läbiviimine ametnike jaoks tülikas. Samas need, kes on harjunud seda tegema, seda enam tülikaks ei pea. Spetsiaalne võimekus videomenetluse läbiviimiseks on Pärnu politseijaoskonnas vaid ühes autos sellepärast, et ametnikud ei kasuta seda võimalust üldjuhul niikuinii ning nõudlus sellise tehnika järele puudub. Pärnus on mootorrattapolitseinikel kasutusel ka neli kiivrikaamerat ja ka kaalubussi ametnikel on kaks rinnakaamerat. Mootorratturite puhul on seadusemuudatus ennast otstarbekuse osas õigustanud, sest nemad töötavad üksinda ning salvestis on sellistes olukordades tõendina kaalukaks. Siinkohal mängivad rolli aga teatud tehnilised iseärasused, sest ametnik peab kaamera sisse

lülitamiseks ühe käe juhtraua küljest lahti laskma, mis võib autori arvates teatud olukordades aga eluohtlikuks kujuneda. Kiivrikaameratel ei ole puhveraega ehk ta hakkab filmima sellest hetkest (teatud juhtudel isegi üks kuni kaks sekundit pärast seda) kui kaamera sisse lülitatakse. Sellest tulenevalt hakatakse tihti filmima sellest hetkest, kui situatsioon on juba ära olnud. Pärnus on kaks laserkiirusmõõtjat, mis mõõtmist salvestavad ja need on põhimõtteliselt ka ainukesed juhud, kus menetlustoimingu protokollis salvestisega asendatakse. (Intervjueeritav 4, 2017; vt lisa 4)

Intervjuudes osalenud töötavate ametnike seisukohalt on nimetatud muudatus orienteeritud eelkõige liiklusalastele rikkumistele, sest muude rikkumistega (pisivargused, öörahu rikkumised, narkojoove jne) tegeleva väärteomenetlejani jõudvate materjalide seas menetlustoimingute asendamisi salvestisega ei ole. Näiteks kütusevarguste puhul tanklatest saadab tankla küll videomaterjali, kuid kaupluse puhul tuleb selleks üldjuhul eraldi päring teha. Liiklusalaste rikkumiste puhul kasutatakse neid samuti väga vähe, ja kui seda tehakse, siis üldjuhul vaid kiirusmõõtuuri kasutamise protokollis asendamisel salvestisega.

Intervjueeritavate sõnul tuleneb salvestiste puhul näiline orienteeritus liiklusele sellest, et valdav enamus politsei väärteogusid on liiklusalased rikkumised ning see paratamatult mõjutab ka arenguid seadusloomes. See aga ei tähenda, et seda võimalust ei saa ega või ka teiste rikkumiste puhul rakendada. Näitena on toodud läbiotsimist, mille eesmärgiks on leida tõendamiseseme asjaolu. Sõltumata sellest, kas see toiming iseenesest on tehtud õiguspäraselt või mitte-kirjeldatakse protokollis selle käiku ning piisava täpsusega leitud eset või siis seda, et seda ei leitud, ja muud eesmärki sellel protokollil ei ole. Kui aga läbiotsimist videosalvestada ning hiljem tekib vaidlus selle üle, kas menetlustoimingute tegemisel järgiti õigusnorme või mitte, siis seda on videosalvestiselt võimalik objektiivemalt ning paremini kontrollida. Näidetena toodi välja veel sündmuskoha seostamist olustikuga ning sündmuskoha vaatlust, kust viimase puhul tuleks tõenäoliselt täpsustuseks küll paber kandjal sündmuskoha mõõtetulemus juurde vormistada, kuid see ei muuda tõsiasja, et printsiibis on eset, sündmuskohta või muid tõendamiseseme asjaolusid videosalvestiselt parem vaadata. Sealt tuleneb teave on vahetu. Kirjeldus protokollis on aga tunnetuslik, sest inimene kirjeldab asjaolusid ning esemeid selle põhjal, kuidas tema seda näeb ning seetõttu ei pruugi see olla nii täpne.

Autorile laekus intervjuude käigus informatsioon, et üks Pärnu politseijaoskonnas töötav patrullpolitseinik üritas pärast selleteemalist koolitust hakata videomenetlusi rohkem läbi viima, kuid mingi aja möödudes see huvi vaibus. Autor uuris ametniku käest selle asjaolu põhjuseid. Seoses selle vähese kasutamisega ametnike poolt rõhutati eelkõige menetluse paber kandjal läbiviimise harjumuspärasust, ning asjaolu, et keerukamate juhtumite puhul tekivad suured failid,

mille töötlemiseks Pärnus eraldi ametnikku ei ole. Veel toodi välja, et videomenetlust oleks hea kasutada politseioperatsioonide korraldamisel ja liiklusüksusel seoses sellega, et nemad ei puutu üldjuhul kokku ebaadekvaatsete klientidega, kes võiksid nende kasutusse antud vara kahjustada. Samuti ei oldud veendumusel, et videomenetlus oleks aega kokkuhoidvam kui paber kandjal menetlemine. (vt lisa 2)

Statistiliste andmete saamiseks salvestiste kasutamise kohta Lääne prefektuuri erinevates politseijaoskondades esitas autor päringu politseijuhtivanalüütikule (vt lisa 3). Tabelites olev statistika (vt tabelleid 2, 3) on toodud 2015. ja 2016. aasta kohta. 2014. aasta kohta statistikat ei kogutud, seega autor selle kohta ka teavet ei saanud.

Tabel 2. Videotõendid/toimingud Lääne prefektuuri väärteomenetluses seisuga 27.03.2017 (PPA infosüsteem POLIS (ALIS); autori koostatud)

Menetlusliik/toiming	2015	2016
Kiirmenetlus	201	938
Haldusmenetluse kiirusmõõduri kasutamise protokoll/kombineeritud/videotõend	201	936
Muu videotõend	0	2
Üldmenetlus	14	103
Haldusmenetluse kiirusmõõduri kasutamise protokoll/kombineeritud/videotõend	14	91
Väärteomenetluses menetlusaluse isikuülekuulamise või asitõendi vaatluse protokoll/videotõend	0	12
KOKKU	215	1042

Tabel 3. Videotõendid/toimingud Lääne prefektuuri väärteomenetluses politseijaoskondade lõikes seisuga 27.03.2017 (PPA infosüsteem POLIS (ALIS); autori koostatud)

Väärtegu menetlev üksus	2015	2016
Pärnu politseijaoskond	211	415
Rapla politseijaoskond	0	100
Paide politseijaoskond	0	515
Haapsalu politseijaoskond	0	10
Kuressaare politseijaoskond	4	1
KOKKU Lääne prefektuur	215	1042

Võrreldes 2015. aastaga on 2016. aastal kokku läbi viidud 827 võrra rohkem videotoiminguid, millest suurem osa on tehtud seoses kiirusmõõtmise protokollide asendamisega salvestisega. Eelkõige on neid rohkem läbi viidud Pärnus ning Paides. Põhjuseks on eeldatavasti vajalike tehnikavahendite kättesaadavuse suurenemine seoses ametnikepoolse nõudluse suurenemisega. (vt tabel 2, 3)

Intervjueeritavate hinnangul seisnevad põhjused pigem praktikas, oskustes ja harjumustes. Selleks, et see asi omaks võtta, peab ametnik nägema, sellest tulenevat kasutegurit. Näitena toodi menetlusaluse isiku või tunnistaja ülekuulamist, mille puhul peaksid isiku ütlused olema sisulised, kuid üldjuhul on need väga napisõnalised, pinnapealsed, minimaalselt kirja pandud ning alati mitte väga sisulised. See asjaolu võib tekitada seda, et kohtuväline menetleja järeldab, et see on palju lihtsam ja kiirem lahendus kui videomenetluse läbiviimine, sest see toiming eeldaks teatud küsimuste esitamist. Põhja prefektuuris on ülekuulamiseks konkreetsed küsimused ette antud (vt lisa 1) ning need eeldavad ka konkreetseid vastuseid. Lääne prefektuuris neid küsimusi ette antud ei ole. Intervjueeritavate arvates on tõendi vahetu uurimise printsiibist lähtuvalt oluline see, et seda tõendit on võimalik kontrollida ja jälgida, sest seda parem on suure tõenäosusega ka tulemus. Tähtis on see, et see tõend oleks usaldusväärne ja et tõendi allikas oleks kontrollitav ilma seejuures tarbetuid toiminguid tegemata (näiteks video vaatlemine).

Salvestiste kasutamisel on välja toodud eelkõige kohapealset lihtsust ning kiirust, kuid hiljem tuleb neid siiski ka talletada. Kui nende talletamisele kulutatakse hiljem siiski vähemalt samal määral aega, mida kohapeal menetledes kokku hoiti, siis ei ole seadusemuudatus ennast vähemalt protsessi kiiruse osas õigustanud. Objektiivsuse tagamise osas aga küll. Videomenetlus eeldab nii salvestusseadmete olemasolu kui ka nende hilisemat talletamise võimalust. Ühe salvestise tehniliseks mahuks on olnud ligikaudu 30mb (ebaoluline on videolt eemaldatud) ning alates 2009. aastast 2013. aastani oli PPA infosüsteemidesse üles laetud ligikaudu 1000 videosalvestist liiklusrikkumiste kohta (Siseministeerium, 2013a). Salvestised talletatakse prefektuuri videomenetluste kettal ning iga toimiku juurde pannakse CD- plaat, millel on rikkumise toimepanemisega seonduv info ehk siis salvestis on parajaks lõigatud.

Põhja prefektuuris on videote töötlemise jaoks olemas eraldi inimene, aga Lääne prefektuuris seda ei ole. Sellepärast on salvestiste kasutamine patrullpolitseinike jaoks tülikas ning seda suurel määral ei rakendata. Autori arvates motiveeriks Lääne prefektuuri ametnikke menetlusprotsessis salvestiste suuremal määral kasutamisele kaasa selleks eraldi inimese tööle rakendamine, sest kantseleis töötavate ametnike töökoormus on selleks liiga suur ning neile selle

ülesande delegeerimine ei oleks mõistlik. Kui salvestiste töötlemise ning kettale õigetes kohtadesse üleslaadimiseks oleks eraldi ametnik, siis see aitaks motiveerida patrullametnikke neid rohkem kasutama. Hetkeseisuga peaksid nad ise leidma aja, et salvestisi töödelda, õige väärtemenetlusega siduda ning üles laadida- see aga ei oleks nende tööaja kasutuse osas otstarbekas ning töövälisel ajal ei sooviks keegi seda teha. Samuti läheks see vastuollu seadusemuudatuse eesmärgiga patrullpolitseinike menetlemisele kuuluva aja vähendamise osas, sest salvestiste töötlemiseks kuuluva aja jooksul ei saaks nad tegeleda riikliku järelevalvega.

Väärtemenetlejate arvates annaks tõenditega tutvumisel sõltumata suuremast ajakulust otsesele salvestise vaatamisele, võrreldes materjalide tutvumisega paber kandjal, see siiski menetlusele rohkem juurde. Otsuseid on lihtsam teha kui isiku suhtumist ja käitumist on võimalik vahetult näha. Nende arvates seda eriti ei tehta, sest patrullid ei oska vastavat tehnikat väga hästi kasutada. Üks miinus videomenetluse puhul on näiteks see, et keerulistema juhtumite puhul võib salvestise maht nii suureks muutuda, et seda ei saa e- kirja vahendusel kohtutesse saata ja siis tuleb seda plaadi peal transportida, aga seda juhtub väga harva. Nemad eelistaksid tutvuda tõenditega pigem salvestiselt kui paber kandjalt, sest seal on võimalik näha reaalseid olusid. Näitena toodi üks kiiruse vaidlus, kus isik oli 30 alas kiirust ületanud. Fotomaterjalina oli juures ka foto kiirusepiirangut tähistavast liiklusemärgist. Foto pealt ei olnud näha aga lisatahvlit, mis sätestas piirangu kehtivuse ajaks vaid 2014. aasta septembri kuu, millest juht enda sõnul ka lähtus. Materjalide põhjal jäi aga mulje, et isik sõitiski 30 alas 70 km/h ja üldjuhul selle põhjal otsus tehaksegi. Kui juures oleks olnud lisaks videomaterjal, siis oleks menetlejal olustikust täielikum ülevaade olnud. (Intervjueeritavad 1 ja 2, 2017)

Avariide puhul käib väärtemenetleja tihti näiteks ise kohapeal olustikuga tutvumas. Kuigi materjali juurde on lisatud fotod ja sündmuskoha vaatlusprotokoll, siis terviklikku pilti olustikust nende vahendusel ei kajastu. Sellest võib järeldada, et kokkuvõttes säästaks menetlustoimingute salvestamine väärtemenetlejate aega, sest kuigi salvestise vaatamiseks võib kuluda rohkem aega kui materjali läbitöötamiseks paber kandjal, siis olles vahetult näinud sündmuskoha olusid on ametnikul võimalik teha kiiremini õige ning objektiivne otsus ilma kontorist välja minemata. Avariide puhul näeb menetleja vahetult kus ning millised liiklusemärgid asetsesid ja kiiruse rikkumise puhul näeb ta kust suunast sõiduk tuli, kas ta oli üksik, kas tegemist oli asulasisese- või välise teega jne. Tõendamismaterjalina on see intervjueeritavate arvates kindlasti lihtsam, sest see on ka hilisemas kohtumenetluses toeks. Paber kandjal on asjaolud formaalselt väljendatud, salvestiselt tuleneb vahetum informatsioon.

Kaebuste arvukust salvestiste kasutamine väga ei mõjuta, sest enamasti ei vaieldagi nende sõnul süü olemasolu vaid karistuse määra pärast, sest inimesed ei taha näiteks lubadest ilma jääda. Seda tehakse tihti näiteks protsessi venitamiseks.

Kohtuväline menetleja kui tõendiallikas

Intervjueeritavate sõnul saavad kohtud ja kaitsjad kohtuvälise menetleja rollist kohtumenetluses tunnistajana erinevalt aru. Kogemus näitab seda, et tunnistajana kohtus esinev politseinik räägib kogu oma jutu algusest lõpuni ära ja tema ütluseid ei tükeldata seal kuidagi. Eestis on võib-olla üks kuni kaks kaitsjat, kes võivad selle kohta protesti esitada, et politseinik on andnud tunnistusi, mida ta justkui anda ei saaks. Küsimus seisneb selles, mille kohta ta ütluseid anda võib: kas ainult enda tegevuse või kogu menetluskäigu kohta.

Kohtuvälise menetleja poolt läbiviidavas menetluses peavad igal juhul olema kogutud kõik tõendid, mille alusel otsus tehakse. Ja tõendid ei saa tugineda ainult kohtuvälisel menetlejal kui tõendiallikal. Eesmärgiks on see, et kui menetlus läheb kohtumenetlusse, siis alustatakse tõendite vahetut uurimist otsast peale. Lisaks nendele tõenditele, mis on kogutud ja millele on tuginenud kohtuvälise menetleja otsus- tuleb üks tõend kohtuvälise menetleja näol juurde. Kohus saab mingi tõendamiseseme asjaolu, mida on juba tõendatud ja siis kas kinnitab või lükkab selle ümber. Ametnik saab olla kohtumenetluses tunnistajaks ja anda ütlused selle protsessi kohta: kuidas seda läbi viidi, kus oli, mis oli, mis ei olnud jne. Ja see oligi muudatuse eesmärgiks. (Intervjueeritav 3, 2017)

Kohtuvälised menetlejad käivad väärteomenetlejate hinnangul kohtutes tunnistajana umbes 10% juhtudest. Neid kaasatakse keerulistema juhtumite korral, et inimene, kes vahetult koha peal oli ning materjali vormistas, saaks and kohtule paremaid selgitusi. Näide toodi ärasõitmise kohta, kus isik sõitis politseil eest ära ning ta saadi ametnike poolt kätte. Tõendamine käis läbi nende samade ametnike, sest nemad olid kohapeal ja nägid üks ühele, kes sõitis.

Näitena kasutati veel juhtumit, kus mees väitis, et ta ei olnud roolis. Kohtusaalis oli kolm meest, tema ja kaks isikut veel. Kohus palus mõlemal politseiametnikul öelda, kes neist roolis oli ja nad mõlemad tundsid ta ära. Väärteomenetleja seda situatsiooni ei näinud ja siis on hea, kui on olemas politseiametnikud, kes seda menetlesid. Ametnikke kaasatakse kohtumenetlusse vajaduse põhiselt. Näiteks joobes juhtide puhul eriti ei kaasata, sest seal ei ole tõendamise osas väga midagi vaielda. Kaasatakse üldiselt kaebemenetluste puhul, et saada teada detaile sündmuskoha kohta. Üldmenetluses näiteks aresti taotlemisel neid samuti väga ei kaasata. Intervjueeritavate

arvates on hea, et selline võimalus on olemas, kuid seda kasutatakse siiski vaid vajadusel, et mitte ametnike aega ebaotstarbekalt kulutada.

Riiklike registrite andmed tõendiallikana

Seaduseelnõu väljatöötaja arvates võib pidada seaduse kitsaskohaks seda, et seadusest tulenevalt peab kõikidel registritel, mille kohta tehakse märge protokollis, olema õiguslik tähendus. Põhjus miks see termin algselt sinna kirjutati, seisnes tema sõnul selles, et kui registril on vaid informatiivne tähendus, siis ei saa kindel olla selle õiguslikus garantiis ning andmete õigsuses. (Intervjueeritav 3, 2017)

Väljatrüki asendamisi märkega protokollis tehakse intervjueeritavate sõnul vaid kiiruse mõõtmiste korral. Kui on mõõdetud LaserCamiga ja kiirusmõõtmeseadme kasutamise protokollis paber kandjal ei vormistata, siis see märge tehakse. See on juba sellel põhjusel vajalik, et andmebaasi kandmisel tehtaks sinna asjakohane märge.

Intervjueeritavate sõnul teevad väljatrükke kas kantselei või väärteomenetlejad ise ning patrullpolitseinikud vaid kontrollivad registrist andmed ära, ilma sinna märget tegemata. Tõendina tehakse see juurde kantseleis või kohtumaterjalide puhul teeb seda väärteomenetleja ise. Väljatrükke on üldiselt vaja vaid kohtusse minevate materjalide puhul, sest materjal antakse paber kandjal kohtusse ning sel juhul peab see olema täielik.

2.2 Väärteotoimikute analüüs

Väärteomenetluse toimikute puhul uuris autor eelkõige seda, kas ametnikud teevad väljatrüki mitte kasutamisel märkeid protokollis registrite kasutamise aja ning tulemuste kohta. Ühtlasi uuris autor ka menetlusaluste isikute ütluste sisukust protokollides. Uuritava perioodi iga kuu lõikes uuris autor juhuslikult valitud kümme liiklusalast ning kümme muu rikkumise kiir- ning üldmenetluse toimikut. Muude rikkumiste toimikud hõlmasid endas rikkumisi seoses narkojoovete, avaliku korra rikkumiste, alaealiste suitsetamiste ning alkoholi tarbimiste, pisivarguste ning ühel juhul ka lahkumise nõude täitmata jätmise kohta.

Menetlusaluste isikute ütluste sisukus protokollides ei ole väga kvaliteetne. Näitena võib tuua järgmised ütlused: „Jõin olles alaealine ja kahetsen, et tarbisin alkoholi“; „tarbisin kanepit“. Ütlused teeks sisukaks selles rikkumise toimepanemise aja, koha ning viisi kajastamine, mida taolise loomuga ütlustest ei nähtu. Üldmenetluse blanketil on ütluste jaoks jäetud vaid kolm rida.

See aga ei saa olla sisutute ütluste põhjenduseks, kuna neid on võimalik ka eraldi protokollida või salvestada.

Tabel 4. Väljatrükkide asendamine märkega protokollis Pärnu politseijaoskonnas muude rikkumiste korral (autori koostatud)

Aasta 2014			
	JUULI	AUGUST	SEPTEMBER
Väljatrükke	0	0	0
Märkeid registrite kohta	0	0	0
Aasta 2015			
	JUULI	AUGUST	SEPTEMBER
Väljatrükke	0	0	0
Märkeid registrite kohta	0	0	0

Tabel 5. Väljatrükkide asendamine märkega protokollis Pärnu politseijaoskonnas liiklusalaste rikkumiste korral (autori koostatud)

Aasta 2014			
	JUULI	AUGUST	SEPTEMBER
Väljatrükke	2	3	0
Märkeid registrite kohta	0	0	0
Aasta 2015			
	JUULI	AUGUST	SEPTEMBER
Väljatrükke	0	1	2
Märkeid registrite kohta	0	1	0

Toimikute analüüsi põhjal võib öelda, et Pärnu politseijaoskonnas tehakse pigem väljatrükke kui märkeid registrite kasutamise kohta (vt tabelleid 4, 5). Samas sai autor teada, et isegi kui liikluses on kontrollitud näiteks juhtimisõiguse olemasolu ja väljatrükki juurde pandud ei olnud, siis ei olnud protokollis ka sellekohast märget. See tuleneb tõenäoliselt sellest, et kui asi liigub kohtumenetlusse, siis see väljatrükk pannakse materjali juurde kas vääртеomenetleja poolt või kantseleis. Nad ei näe vajadust seda ise teha, sest sellega seoses ei ole otseselt probleeme esinenud. Muude rikkumiste korral ei ole ametnikel kohapealse menetluse puhul üldjuhul tarvidust registreid nii palju kasutada kui liikluses, sest isikut ei tuvastata üldjuhul rahvastikuregistri, vaid isikutunnistuse alusel ning see märgitakse protokollis päisesse. Sellest tulenevalt seda võimalust ka tõenäoliselt ei kasutata (vt tabel 4).

Positiivse võtmena võib välja tuua, et kuigi menetlustoimingute asendamisi salvestisega autori poolt uuritud toimikutes ei esinenud, siis salvestisi ning fotosid oli materjalide juurde vajadusel lisatud ning neid ei olnud eraldi vaadeldud ehk siis konkreetselt seda seadusemuudatuse poolt pakutud võimalust siiski kasutatakse.

2.3 Järeldused ja ettepanekud

Järgnevas alapeatükis on autor teinud järeldused lõputöö empiiriliste ning teoreetiliste tulemuste kohta ning sellest tulenevalt teinud ka vastavad ettepanekud.

Intervjuudest ja väärteomenetluse toimikute analüüsist selgus, et seadusemuudatusi rakendatakse eelkõige liiklusalaste rikkumiste puhul. Muudatuste liiklusele orienteeritus ei olnud aga seadusloome eesmärk, vaid pigem ametnike poolt loodud tagajärg. Orienteeritus liiklusele tuleneb autori arvates sellest, et seal on seda kõige lihtsam rakendada ning ametnikud näevad sellest tulenevat kasutegurit koheselt. Autori arvates peavad väärteomenetlejad ning patrullpolitseinikud sellel teemal omavahel suhtlema ning aitama üksteisel konkreetsete näidete põhjal mõista, et kasutegur nende muudatuste rakendamisel on olemas ka muude rikkumiste puhul. Lääne prefektuuris on salvestiste kasutamiseks iseseisva tõendina viidud läbi mitmeid koolitusi, seega võib järeldada, et põhjus miks neid võimalusi mujal väga ei kasutata, ei seisne peaaesjalikult oskuste ja teadmiste puudumises, vaid tahtes ning motiveerituses neid teostada. Sellest tulenevalt tuleb muuta ametnike harjumusi ja panna neid mõistma salvestiste kasutamise eesmäärke ning väärtust tõendina.

Peamiseks põhjuseks, miks seadusemuudatusi ei rakendata on eelkõige asjaolu, et näiteks salvestiste kasutamine tundub nende jaoks tülikam kui paber kandjal vormistamine, sest vähemalt alguses võtab see pigem kauem aega. Menetlustoimingute salvestamine ei sõltu aga ainult ametnikest, vaid ka menetlusalustest isikutest, kes ei ole toimingute salvestamisega sageli nõus, sest see tundub nende jaoks ebamugavana. Üheks teguriks on salvestiste puhul veel vastava tehnika olemasolu nii sõidukites kui näiteks rinnakaamerate olemasolu näol, mis sõltub aga ametnike poolsest nõudlusest nende järgi, mis antud hetkel on aga puudulik. Kui tõuseb huvi neid kasutada, siis hangitakse neid ka rohkem. Teiseks põhjuseks on see, et Lääne prefektuuris ei ole salvestiste töötlemiseks eraldi inimest ning nende üleslaadimine, lõikamine ning juhtumiga sidumine on üsna ajamahukas tegevus, milleks ei ole patrulli aega otstarbekas kasutada. Teadmine, et keegi teine ametnik salvestistega edasi tegeleb, võib motiveerida ametnikke neid rohkem kasutama.

Väärteomenetlejad ootavad pigem rohkem salvestiste kasutamist, sest sellelt tuleneva vahetu informatsiooni põhjal on õiglase otsuse tegemine palju kiirem ja lihtsam. On fakt, et salvestisest nähtuvad teo toimepanemise asjaolud kvaliteetsemalt, vahetumalt ning objektiivsemalt. Seda osaliselt ka näiteks seetõttu, et kui menetlejal jääb sündmuskoha olude suhtes midagi selgusetuks, peab ta ise minema koha peale oludega tutvuma. Seega ei saa otseselt väita, et

salvestiste läbitöötamisel kulub ametnike aega ja ressursi üldpildis rohkem kui materjalidega paber kandjal tutvudes. Kuigi salvestiste kasutamine ei ole otseselt vähendanud kaebemenetluste arvukust, on hilisemas kohtumenetluses salvestist tõendina kasutades võimalik teha objektiivsemat otsust, ning ka see teadmine võib ametnikke neid kasutama motiveerida.

Autori arvates tulenevad mõningased halva kvaliteediga salvestised menetlejate vähestest kogemustest tehnikavahendite kasutamisel. Paber kandjale vormistatud protokoll võib samuti olla halva kvaliteediga, kui seda ei tehta motiveeritult. Seega tuleb ametnikke motiveerida neid rohkem kasutama. Väärteomenetluse toimikute analüüsist nähtus, et kogutud ütlused ei olnud protokollides üldiselt väga sisulised, seega oleks selle menetlustoimingu salvestamine tulemuslikum ütluste vormistamisel paber kandjale. Nagu selgus ka intervjuudest, siis otseselt salvestiste hilisemate salvestiste talletamisel probleeme ei ole. Autori hinnangul peab Lääne prefektuur aga tööle rakendama eraldi ametniku, kes tegeleb salvestiste töötlemise, menetlustega sidumise ning kettale paigutamise, et patrullametnikud ei pea sellele eraldi aega ja seeläbi ka ressursi kulutama.

Videotoimingutest on suurem osa tehtud seoses kiirusmõõtmise protokollide asendamisega salvestisega. Põhjuseks on eeldatavasti vajalike tehnikavahendite kättesaadavuse suurenemine. Kohtuvälised menetlejad käivad kohtus tunnistajana esinemas vajadusepõhiselt ning enamasti keerukamate juhtumite puhul. Eelkõige rakendatakse neid kaebemenetlustes. Väljatrüki asendamist märkega protokollide üldjuhul ei kasutata. Lääne prefektuuris on saanud trendiks see, et väljatrükk on vajalik toimiku kohtumenetluse saatmisel ning sel juhul teeb selle sinna juurde kantselei või väärteomenetleja ehk patrullid ei tegele väljatrükkide hankimisega. Samas ei tehta protokollide ka sellekohast märget, mis ei ole aga õiguspärane tegevus, sest kui toimik ei lähe kohtumenetluse, siis ei ole seal juures väljatrüki ega ka märget registri kasutamise kohta. Tuleb juhtida ametnike tähelepanu sellise tegevuse ebaseaduslikkusele. Samuti ei tehta märkeid ametniku poolt vahetult tajutavate tehniolude kohta, mis võib aga hiljem pärssida ametnike esinemist tunnistajana potentsiaalses kohtumenetluses.

Autor teeb seoses VTMS- i muudatuste rakendamisega järgmised järeldused ning ettepanekud:

- VTMS- i § 31 lg 1¹ tuleb sisse kirjutada fotodele esitavate nõuete erisused seoses nende andmetega, mida seal otseselt kajastada ei ole tehniliselt võimalik.

- Selleks, et tagada foto- ja videosalvestistel väärteoasjades vajaliku tõendusteabe kvaliteetne kajastumine, tuleb Lääne prefektuuri patrulltalituse juhi algatusel läbi viia vastavate seadmete kasutamise koolitus.
- Asjaolu, et salvestiste olemasolu nõudmine võib väärteomenetluses trendiks muutuda. Ühelgi tõendil ei ole ette kindlaksmääratud jõudu ning salvestise puudumine teatud juhtudel ei tähenda väärteomenetluse lõpetamist. Selles osas tuleb Lääne prefektuuri ametnikele patrulltalituse juhi poolt selgitustööd teha.
- Põhja prefektuuris on videomenetluse läbiviimiseks jaoks välja töötatud konkreetsed küsimused, mida Lääne prefektuuris ei ole. Autori arvates tuleb patrulltalituse juhil koostöös Põhja prefektuuri kolleegidega vastav juhend välja töötada.
- Selguse huvides tuleb üldmenetlust puudutavat sätet (VTMS § 65 lg 1) selles osas täiendada, et sealt kajastuks võimalus menetlusaluse isiku ütluseid väärteo toimepanemise kohta heli- ja videosalvestada. Kui regulatsiooni üldmenetluse jaos on salvestise lubatavusest märge, saab väärteoprotokolli teha märke selle kohta, et menetlusaluse isiku ütlused on eraldi heli- ja videosalvestatud, likvideerides vastuolu regulatsioonis.
- Mootorratturitel on kaamera sisselülitamine rattaga sõitmise ajal eluohtlik. Autori arvates tuleb mootorrattaid kasutavate ametnike poolt Siseministeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskusele teha ettepanek turvalisema tehnilise lahenduse väljatöötamiseks.
- Intervjuudest nähtus, et vastavate tehnikavahendite olemasolu salvestiste kasutamiseks on proportsionaalne ametnike poolse nõudluse puudumisega nende olemasolu osas. Autori arvates tuleb neid sellest sõltumata juurde hankida. Seega tuleb iga Lääne prefektuuri politseijaoskonna patrulltalituse juhi poolt esitada nõue PPA- le vastavate vahendite hankimiseks sõltumata ametnike enda initsiatiivi puudumisest.
- Üldmenetluse korral ei tee üldjuhul otsust väärteoprotokolli koostanud ametnik. See tähendab ka seda, et kõik materjalis olevad salvestised tuleb teise ametniku poolt läbi vaadata. Väärteomenetlejad ise eelistaksid materjalidega salvestise vahendusel tutvumist. Autori arvates tuleb siinkohal kasuks salvestiste töötlemiseks eraldi ametniku tööle rakendamine, sest see motiveeriks ametnikke rohkem menetlustoiminguid salvestama. Siinkohal tuleb autori arvates Lääne prefektuuri politseijaoskondade juhtidel teha PPA peadirektorile sellekohane ettepanek.
- Tuleb täpsustada VTMS- i § 47 lõikeid 1¹, 1², seoses menetlusaluse isiku nõusoleku vajalikkusega menetlustoimingute tegemisel. Autori arvates peaks see nõue kehtima

ainult menetlusaluse isiku enda ülekuulamise kohta, sest menetlustoimingu protokollide asendamine salvestisega ei riiva ühtegi põhiseaduses sätestatud põhiõigust rohkemal määral, kui seda teeks protokollide vormistamine paberkandjal. Menetlustoimingu salvestamine pigem kaitseb isikut riigivõimu omavoli eest.

- Kohtuvälise menetleja kui tõendiallika kasutamisel tõstatub problemaatilisus seoses väärteomenetluse erapooletuse ning ühekülgsusega. Autori arvates tuleb välijuhtidel instruktaažidel enda alluvusse kuuluvat patrulltoimkonda tõendite igakülgsuse kogumise olulisusest teavitada.
- Menetlejad Lääne prefektuuris ei tee üldjuhul väärteoprotokollide tehilolude vahetu tajumise kohta seaduse poolt nõutavat märget, et hilisemas kohtumenetluses tunnistaja rollis esinemine oleks seaduspärane. Autori hinnangul tuleneb see teadmatusest nimetatud märke kohustuslikkusest väljatrüki asendamisel. Siinkohal tuleb autori hinnangul taaskord väljuhil enda alluvaid selles osas teavitada.
- Üheks potentsiaalseks eluliseks probleemiks, mis võib pärssida menetleja osalemist kohtumenetluses tunnistajana on asjaolu, et tema ise ei koosta alati väärteoprotokollide, vaid keegi teine ametnik. KrMS- i § 66 lõike 2 alusel võib väärteoprotokollide koostanud ametnik menetlust alustanud ametnikku tunnistajana üle kuulata. Tunnistaja ülekuulamise protokoll on sel juhul tõendiks, mille usaldusvääruse kontrollimiseks võib selle ametniku siiski kohtusse kutsuda. Autori arvates läheb see lahenduskaik küll vastuollu seaduse muudatuse eesmärgiga vähendada menetlusprotsessile kuluvat aega ja ressursi, kuid tagab siiski seadusliku võimaluse ametnikku vajadusel kohtus üle kuulata.
- VTMS-i § 31⁵ tuleb täpsustada registritele esitatava õigusliku tähenduse nõude osas. Autori arvates tuleb korrigeerida sätte sõnastust, sest neid registreid kasutades ei ole võimalik seadusest tulenevat tingimust registrite õiguslike tähenduste olemasolu osas täita. Autori arvates on mõistlikum muuta VTMS- i selle sätte sõnastust, mitte kõiki kasutatavate registritega seonduvaid seaduseid ja määruseid, et nende õiguslikku tähendust tagada.

Seoses eelmainitud kitsaskohtadega regulatsioonis tuleb autori arvates seaduseelnõu koostajate poolt teha vastavad parandusettepanekud. Paljud kitsaskohad on lahendatavad kasutades KrMS- i sätteid, kuid autori hinnangul ei ole kõik ametnikud muudatuste rakendamise eripäradest teadlikud ning seetõttu tuleb teha vastav koolitus, sest just patrullid puutuvad seadusemuudatuste rakendamisega oma igapäevases töös kõige rohkem kokku. Kui nad on ise nende muudatuste õiguspärase kasutamise alustest teadlikud, on nad ka enesekindlamad neid kasutama.

KOKKUVÕTE

Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada kas ja kuidas on 16.07.2013 jõustunud VTMS- iga loodud võimalused Lääne prefektuuri menetlusprotsessis rakendunud ning kas need on andnud soovitud tulemusi menetluse lihtsustamiseks ning efektiivsemaks muutmiseks. Lõputöö eesmärk on läbi teoreetilise analüüsi ning empiirilise uurimuse saavutatud ning uurimisküsimustele on leitud vastused. Uurimisülesannete lahendamiseks analüüsis autor PPA loal väärteomenetluse toimikuid ning intervjueris ametnikke; salvestiste kasutamise määrast adekvaatse ülevaate saamiseks uuriti ka ametlikku statistikat.

Autori arvates ei kasutata VTMS- i poolt loodud võimalusi menetlusprotsessi efektiivsemaks muutmiseks piisaval määral. Õiguslikult on kõige suuremaks puudujäägiks registrite andmete väljatrüki asendamisel protokollile sellekohase märke tegemise nõude täitmata jätmine. Sama kehtib ametnike poolt vahetult tajutud tehioolude kohta märke tegemisega, sest sellega saab tagada võimaluse hilisemas kohtumenetluses tunnistajana esinemise. Piisaval määral ei kasutata ka salvestisi, autori hinnangul tuleneb see eelkõige salvestiste töötlemisega tegeleva ametniku puudumisest Lääne prefektuuris.

Autori hinnangul tuleks lisaks salvestistega seonduvate toimingute koolituste läbiviimisele selgitada ametnikele seadusemuudatuste põhimõtteid ning rõhuda nendes sätestatud nõuete täitmise olulisusele. Samuti tuleks täpsustada teatud sätteid VTMS- is eelkõige seoses fotodele esitatavate nõuete, menetlusaluse isiku nõusoleku kohustuslikkuse osas menetlustoimingute läbiviimisel, üldmenetluse puhul ütluste heli- ja videosalvestamise vastuolu likvideerimise ning registrite õigusliku tähenduse olemasolu osas. Seaduses esines ka teisi kitsaskohti, kuid neid on võimalik lahendada lähtudes KrMS- i sätetest ning nende puhul ei ole seaduse täiendamine otseselt vajalik.

Töö tulemusi on võimalik teoreetiliselt rakendada teatud kitsaskohtade lahendamiseks VTMS- is ning praktilise väärtusena on väljaselgitatud tulemuste põhjal võimalik Lääne prefektuuri ametnike töökorraldust edendada ning tegeleda ametnike harjumuste muutmisega. Autori hinnangul annaks uurimustööle lisaväärtust samalaadse uurimuse läbiviimine Põhja prefektuuris, sest võrdlev uuring annaks võimaluse tulemusi ning põhjuseid võimalikes erinevustes omavahel kõrvutada. Lääne prefektuuri ametnikud on seadusemuudatuste poolt loodud võimalustest küll teadlikud, kuid seadusemuudatused ei ole oma eesmäärke selles regioonis piisaval määral täitnud.

SUMMARY

This thesis consists of 45 pages and four appendixes, which are six pages long in total. The thesis contains five tables. 39 different sources have been used, including 19 Council of State court decisions. The thesis in hand concentrates on the opportunities created by the enactments related to the verification process, which are video- and sound recordings as independent sources of verification, bodies conducting extra- judicial proceedings and state register data as independent sources of the burden of proof. The aim of the study is to find out how have the opportunities created by the Code of Misdemeanour Procedure enforced on the 16th of July 2013 been implemented in the West prefecture and whether they have given the expected results in the process of simplifying the proceedings.

To achieve the objective, author has posed four questions: 1) at what degree do the officials in the West prefecture use the opportunities created by the changes made in the law; 2) what are the main issues concerning the implementation of these changes; 3) what are the possible solutions to eliminate the problems; 4) have the changes in the law made the procedures of misdemeanour more effective. To answer these questions, author has set up research tasks, which are analyzing the changes made in the Code of Misdemeanour Procedure enforced on the 16th of July 2013, conducted four expert interviews, analyzed the combined number of 120 misdemeanour files assembled in the years 2014 and 2015 in the West prefecture region in the time period of July to September.

As the result of the research, an answer to the following research problem was found: have the changes made in the Code of Misdemeanour Procedure enforced on the 16th of July 2013 achieved its set goals? Based on the interviews and on the analysis of the files, it was found that in most cases a mark about the usage of registers is not made in the report of a procedural act when replacing printouts, recordings are mostly used when replacing the report of the usage of speed measuring devices and the bodies conducting extra- judicial proceedings stand in court as witnesses only when really needed.

Based on the theory and the results of the research, the author concluded that the changes have not met its set objectives on a satisfactory level. In addition to the problems concerning the implementation of these changes, there are also shortcomings in the regulation itself and a contradiction about the legality of the usage of recordings in the general procedure. In the author`s opinion this research would have an added value if a similar research were to be conducted in the North prefecture.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Eesti Vabariigi põhiseadus (2015).

Karistusseadustik (2016).

Kriminaalmenetluse seadustik (2016).

Kullamäe, H. 2012. *Võimalikud lahendused liiklusväärtegede menetlemise lihtsustamiseks*. Lõputöö, Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Liiklusseadus (2017).

Lätt, A.K. 2010. *Tõendamine väärteomenetluses Pärnu politseijaoskonna praktika näitel*. Magistritöö, Tallinn: Akadeemia Nord.

Lõhmus, U., 2012. *Põhiõigustest kriminaalmenetluses*. Tallinn: Juura.

Närep, L. 2016. *Tõendamine ja tõendamise standard väärteomenetluses*. Magistritöö, Tartu: Tartu Ülikool.

Ploom, T., Koolmeister, I., Kangur, A., Lind, S., Pajula & E. Sirk, I., 2007. *Väärteomenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura.

Pärnu Maakohus, 2013. *Arvamus Vabariigi Valitsuse algatatud väärteomenetluse seadustiku eelnõu (375 SE) kohta. Arvamus*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigikogu.ee/download/1682b6c1-b781-4e6e-8ec8-c19a00314dba> [Kasutatud 28. 11. 2016].

Rahandusministeerium, 2014. *Liikluskindlustuse registri põhimäärus. Avaldamismärge: RT I, 27.05.2016, 18*.

Siseministeerium, 2013a. *Seletuskiri väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu number 375 juurde*. Seletuskiri. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigikogu.ee/download/99225c1a-4883-4bca-8ad5-a389febb7c2b/old> [Kasutatud: 29.09.2016]

Siseministeerium, 2013b. *Seletuskiri väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu number 375 teise lugemise teksti juurde*. Seletuskiri. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.riigikogu.ee/download/98c9d9b7-d27a-410f-96e7-33056ddf64b2> [Kasutatud: 29.09.2016]

Siseministerium, 2015. *Siseturvalisuse arengukava 2015- 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/taiendatud_siseturvalisuse_arengukava_2015-2020.pdf [Kasutatud 28.12.2016].

Sootak, J. & Pikamäe, P., 2015. *Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne*. 4., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura.

Tartu Ülikool, 2012. *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne*. Kolmas, täiendatud väljaanne. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.pohiseadus.ee/public/EVPS_kommeteeritud_valjaanne_2012.pdf [Kasutatud 01.04.2017]

Vabariigi Valitsus, 2011. *Liiklusregistri pidamise põhimäärus. Avaldamismärge RT I, 17.04.2014, 3*.

Vabariigi Valitsus, 2015. *Nõuded kiirusmõõturi ja kiirusmõõtesüsteemi mõõteprotseduurile ning mõõtetulemuste töötlemisele. Vastu võetud 16.06.2011 nr 78*.

Välisministerium, 2010. *Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. Avaldamismärge: RT II 2010, 14, 54*.

Väärteomenetluse seadustik (2017).

Kohtulahendid

Aivar Lepingu väärteoasi liiklusseaduse § 74²² lg 2 järgi (2010), 3-1-1-41-10.

Andres Sarapuu ja Jüri Oidekivi kriminaalasi KarS § 184 lg 2 p-de 1 ning 2 ja Ervin Kurmi süüdistuses KarS § 184 lg 1 järgi (2011), 3-1-1-31-11.

Edgar Seenurme väärteoasi liiklusseaduse § 74²² lg 3 järgi (2010), 3-1-1-82-10.

Igor Hristenko väärteoasi liiklusseaduse § 74¹ lg 2 järgi (2008), 3-1-1-53-08.

Kristi Kutsari väärteoasi liiklusseaduse § 227 lg 2 järgi (2015), 3-1-1-67-15.

K. S. väärteoasi tubakaseaduse § 21³ järgi (2005), 3-1-1-43-05.

Kärnu Ekspeditsiooni AS väärteoasi Tolliseadustiku § 283² lg 2 järgi (2004), 3-1-1-65-04 p 8.

Mati Ornefeldti väärteoasi liiklusseaduse § 74²² lg 2 järgi (2005), 3-1-1-29-05.

Meelis Lääne kriminaalasi KarS § 424 ja § 329 järgi (2008), 3-1-1-47-08.

Nikolai Škaperini kriminaalasi KarS § 361 lg 1 järgi (2011), 3-1-1-116-10.

Olle Koki (Kokk) kriminaalasi süüdistuses KarS § 141 lg 1 järgi (2009), 3-1-1-21-09.

OÜ Netaman Ships Repair väärteoasi Veeseaduse § 38⁵ lg 2 ja Välisõhu kaitse seaduse § 139 lg 2 järgi, (2006), 3-1-1-145-05 p 6.

Priit Kotka (Kotkas) väärteoasi liiklusseaduse § 230 lg 1 järgi (2015), 3-1-1-55-15.

Priit Ontoni väärteoasi liiklusseaduse § 227 lg 1 järgi (2015), 3-1-1-66-15.

Reino Villandi väärteoasi liiklusseaduse § 227 lg 2 järgi (2014), 3-1-1-89-14.

Roman Lossmani väärteoasi liiklusseaduse § 228 järgi (2014), 3-1-1-22-14 p 9.

Šifara Hindreksoni väärteoasi LS § 74²² lg 2 järgi, (2010), 3-1-1-82-09 p 17.

Veljo Viitmanni väärteoasi liiklusseaduse § 221 lg 1 järgi (2015), 3-1-1-83-15.

Vello Oltsi väärteoasi liiklusseaduse § 227 lg 2 järgi (2015), 3-1-1-39-15 p 7.

LISAD

Lisa 1

Menetlusaluse isiku videoülekuulamise juhend

<p>Juhend video menetlusaluse isiku ülekuulamine video ja helisalvestusega. 10.12.2015</p>
Ametnik alustab salvestust sõnadega: Alustan salvestust, salvestuse aeg on (nimeta kuupäev; kell) asukohaga (nimeta koht).
Ametnik tutvustab õigusi ja kohustusi: (videotutvustus)
Ametnik küsib: Kas VTMS § 19 alusel Teile selgitatud õigused ja kohustused on arusaadavad? Понятны ли Вам разъяснённые права и обязанности в соответствии с § 19 Деликтно-процессуального кодекса?
Ametnik küsib: Kas Teil on õiguste ja kohustuste kohta avaldusi või taotlusi? (Kui on siis protokoll ja lahenda need.) У вас есть заявления. Желаете ли Вы заявлять ходатайства?
Ametnik küsib kui emakeel ei ole eesti keel: Kas soovite tõlki? Нуждаетесь ли Вы в переводчике?
Ametnik küsib: Kas Teie nõustute menetlustoiminguprotokollide asendamist heli- ja videosalvestustega. (Selgita mida see tähendab ...) Согласны ли вы с тем, чтобы заменить процессуальные протоколы (допроса) аудио-и видеозаписью.
Kui isik ei nõustu asendamisega siis menetlustoimingud viiakse läbi paberkanalil.
Ametnik tutvustab ennast: Menetleja on Liikluspolitseinik. Ees- ja Perekonnanimi. Juhundun - VTMS §-dest 49-50,56 ja 65. ja teostan menetlusaluse isiku ülekuulamist. Menetlustoiming on seotud menetlusaluse isikuga (Ametnik ütleb ise või palub menetlusalusel isikul öelda oma andmed): Ees- ja perekonnanimi ; Isikukood või Sünniaeg ; Esitatud on isikut tõendava dok (nimetus ja number) ; Elukoht ; Töökoht ka kellena töötab ; Sünnikoht ; Kodakondsus ; E-Post ; Telefon .
Kiirmenetluse korral ametnik selgitab: Kuna rikkumise asjaolud on selged siis alustasime kiirmenetlust. Kiirmenetluses väärteprotokoll ei koostata. Teil võimaldatakse anda ütlusi. Ütluste või allkirja andmisest keeldumine loetakse kiirmenetlusega mitte nõustumiseks ja edasi alustatakse üldmenetlust. (Selgita, et kiirmenetlusega tehakse otsus kohapeal, üldmenetluses aga seda ei tehta). Ускоренным производством протокол не записывается. Вы должны быть готовы дать показания. Если вы этом не согласны, начинают производством и общем порядке. Ametnik küsib: Kas Teile on arusaadavad kiirmenetluse ja üldmenetluse erisused? Понятны ли Вам различия между ускоренным производством и производством и общем порядке? Ametnik küsib: Kas Te nõustute kiirmenetlusega? Согласны ли вы с ускоренным деломпроизводством?
Üldmenetluse korral ametnik selgitab: Kohtuvälise menetleja lahend tehakse kirjalikus menetluses; Teil on õigus esitada 15p jooksul väärteprotokollile vastulause; Lahendi saab kätte kohtuvälise menetleja juures; Soovi korral saadetakse lahendi koopia Teile e-posti aadressile. Ametnik küsib: Kas Teie soovite, et lahend saadetakse Teile poolt avaldatud e-posti aadressile? Kuupäevast, millal lahend on kohtuvälise menetleja juures Teile tutvumiseks kättesaadav, algab kohtuvälise menetleja lahendi kaebetähtaeg.
Ametnik selgitab: Palun vastata küsimustele. Просим ответить на вопросы
Edasi esitab ametnik küsimusi: Kas osalesite liikluses juhi või sõitjana? Вы были участником дорожного движения в качестве водителя или пассажира?
<ul style="list-style-type: none">• Nimetage sõiduki mark ja riiklik registreerimismärk mida Te kasutasite. Укажите марку и регистрационный номер транспортного средства на котором вы передвигались?• Kellele see sõiduk kuulub? Кому принадлежит это транспортное средство?• Kas Teie kontrollisite enne sõidu alustamist sõiduki seisukorda? Вы проверили состояние транспортного средства перед тем как начали движение?• Kus kohast alustasite sõitu ja kuhu oli eesmärk Teil sõita? Откуда вы начали движение и куда было целью ехать?• Kui kaua osalesite liikluses, enne kui politsei Teid peatas (tundi või minutit)? Как долго вы были участником движения до того как вас остановила полиция (часов или минут)?• Ametnik selgitab lühidalt vaba tekstina rikkumist ja ütleb: Palun selgitage või põhjendage oma õigusrikkumist? Пожалуйста, объясните или обоснуйте своё правонарушение?• Kas Teie saate oma õigusrikkumisest aru ja tunnistate süüd? Понимаете ли Вы свое правонарушение и признаете ли вы свою вину?• Kas Teil on politsei tegevuse kohta märkusi? Есть ли у вас замечания по поводу действий полиции?• Kas Teil on ülalpeetavaid (kui on siis kes ja mitu)? Есть ли у вас ктонибудь на иждивении (сколько)?• Kas Teie soovite enne kohtuvälise menetleja poolt tehtavat otsust veel midagi lisada või täiendada? Желаете ли вы что-нибудь добавить или дополнить до того как учреждение ведущее производство во вне судебном порядке вынесет решение о проступке?
Ametnik küsib: Kas Teil on avaldusi või taotlusi? У вас есть заявления. Желаете ли Вы заявлять ходатайства??

Ametnik küsib: [Teile määratakse rahatrahv..... Kas taotlete rahatrahvi maksmist ositi?](#) Есть ли необходимость об уплате в рассрочку?

Ametnik ütleb: [Ülekuulamine lõpetati kell.....](#) Ametnik lõpetab salvestuse sõnadega "[Lõpetan salvestuse](#)"

Menetlusalse isiku allkiri võetakse ainult blanketile kiimmenetluse või väärteprotokolli koopia kättesaamise kohta!

Lisa 2

E- kiri Pärnu politseijaoskonna patullpolitseinikult salvestiste kasutamise kohta

„Ei saaks öelda, et videomenetlus oleks aega kokkuhoidvam tegevus, kuid ilmselt on mugavam teha vana harjumuspärasest menetlust paberkandjal. Loomulikult on videomenetluse eeliseks see, et menetlusala isikuga on kaamerat kasutades mugavam tegeleda kuna see distsiplineerib nii klienti kui ka menetlejat. Probleemiks on see, et videomenetlust saab rakendada rohkem kiirmenetluse kasutamisel (kergema sisuga menetlused nt turvavöö kasutamine või kiirusemõõtu kasutamise protokollide protokollimine) ja vajadusel ka tunnistaja ülekuulamisel. Mahukama menetluse korral seda kasutada on keerulisem, sest failid mis tekivad on vaja kaamerast üles laadida ja inimest, kes seda teeks meil hetkel ei ole, kuigi ega see töö ka tegemata ei jääks. Hetkel võiks öelda, et videomenetlust oleks hea kasutada politseioperatsioonide korraldamisel ja võib-olla liiklusüksusel on mugavam kasutada kaameraid kuna nemad otseselt väljakutseid ei teeninda ehk neil ole nn ebaadekvaatseid kliente, kes võivad meie kasutusse antud vara kahjustada. Aga kokkuvõtteks võib öelda, et videomenetlust oli põnev rakendada ja eeldatavasti mida rohkem seda kasutada seda harjumuspärasemaks asi muutub ja võimalik, et menetlus hoiab ka aega kokku, vähemalt Tallinna liiklusest olnud koolitajad väitsid seda.“ (K.Parts, e- kiri 01.04)

Lisa 3

E- kiri politseijuhtivanalüütikult salvestiste kasutamise statistika kohta Lääne prefektuuris

„Väärteomenetluse raames läbiviidud videotoomingute statistika süsteemne kogumine algas PPA-s 2016. aasta algusest, mil lepiti kokku vastava märksõna kasutamises toimingute sisestamisel. Varasemate perioodide kohta olemasolev statistika ei ole täpne, kuid võib öelda, et aktiivsem videotoomingute rakendamine algas Lääne prefektuuris siiski 2016. aastal. 2015. aastal rakendati videomenetlust (ehk rakendati väärteomenetluse raames videotoomingute kasutamise võimalust) valdavalt vaid Pärnu politseijaoskonnas. Videotoimingute kasutamine menetluses sõltus vajalike võimekuste (tehniliste vahendite ja ka oskuste/teadmiste) tekkimise ajast konkreetses politseijaoskonnas. Reeglina kasutatakse nimetatud võimalust lubatud sõidukiiruse ületamiste menetlemisel. Tabelites olev statistika (vt tabelleid 2, 3) on toodud 2015. ja 2016. aasta kohta, kuna 2014. aasta kohta statistikat ei kogutud, seega ei ole see täna kättesaadav.“ (L.Almosen, e-kiri 27.03.)

Lisa 4

Intervjuu refereering

Ametnikud on saanud videomenetluse läbiviimiseks mitmeid koolitusi, samuti on videomenetlust tutvustamas käinud ametnikud Põhja prefektuurist. Ametnikud ei näe salvestiste kasutamises kasutegurit (välja arvatud kiiruse menetlemise puhul). Pärnus on sellel alal kogemust küll vähe, kuid ka näiteks kõikidele rikkujatele ei sobi, et neid filmitakse, sest see tundub nende jaoks ebamugav. Videomenetluse läbiviimist tuleks kindlasti soosida, kuid seda ei saa peale suruda. Videomenetluse rakendumise selgitamiseks toodi analoogne näide e-menetluste kohta. Mõned ametnikud Lääne prefektuuris kasutavad menetluse läbiviimiseks arvutit. Kui arvutis esimest korda Excel ette võtta, siis see tundub samuti tülikas. Samas need, kes on harjunud seda tegema seda enam tülikaks ei pea. Pärast vilumuste ja oskuste omandamist saab protokoll isegi kiiremini valmis kui seda paber kandjal tehes. See tuleneb sellest, et seal on võimalik teha eelvalik rikkumiste kirjelduste kohta ja näiteks konkreetse kiirusmõõteseadme kohta. Kui seda kõike aga esimest korda teha, siis see võtab jällegi rohkem aega ja tundub ebapraktiline. Seega teevad ametnikud otsuse seda mitte kasutada endi jaoks täiesti ratsionaalsetel kaalutlustel, sama kehtib ka videomenetluse kohta. Inimesed on oma harjumustelt ka üldiselt jäigad ning uue asja õppimine võtab aega ja vähemalt alguses selle rakendamisel ajalist võitu ei ole. (Intervjueeritav 4, 2017)

Spetsiaalne võimekus videomenetluse läbiviimiseks on Pärnu politseijaoskonnas vaid ühes autos sellepärast, et ametnikud ei kasuta seda võimalust üldjuhul niikuinii ning nõudlus sellise tehnika järele puudub. Näitena toodi, et kui PPA vastavat tehnikat pakkus, siis tahtis neid Lääne regioonis ainult Hiiumaa, aga üks hangiti siiski ka Pärnusse. Pärnus on mootorrattapolitseinikel kasutusel ka neli kiivrikaamerat ja ka kaalubussi ametnikel on kaks rinnakaamerat. Mootorratturite puhul on seadusemuudatus ennast otstarbekuse osas õigustanud, sest nemad töötavad üksinda ning salvestis on sellistes olukordades tõendina kaalukaks. Siinkohal mängivad rolli aga teatud tehnilised iseärasused, sest kiirusmõõtja ja kaamera ei ole omavahel ühenduses ehk neid mõlemaid peab eraldi käeliigutusega sisse lülitama, mis on mootorratta peal aga keeruline, sest ametnik peab kaamera sisse lülitamiseks ühe käe juhtraua küljest lahti laskma, mis võib teatud olukordades aga autori arvates eluohtlikuks kujuneda. Kiivrikaameratel ei ole puhveraega ehk ta hakkab filmima sellest hetkest (teatud juhtudel isegi üks kuni kaks sekundit pärast seda) kui kaamera sisse lülitatakse. Sellest tulenevalt hakatakse tihti filmima sellest hetkest, kui situatsioon on juba ära olnud. Pärnus on kaks laserkiirusmõõtjat, mis mõõtmist

salvestavad ja need on põhimõtteliselt ka ainukesed juhud, kus menetlustoimingu protokollid salvestisega asendatakse. (Intervjueeritav 4, 2017)